

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

**ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ-
ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ
ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Η χρηματοοικονομική κρίση στην Ελλάδα
κατά τα έτη 2008-2010 .Τα αίτια και οι
συνέπειες στον εμπορικό κόσμο.**

**ΠΑΓΙΔΑ ΑΝΤ. ΙΩΑΝΝΑ
ΠΑΠΑΔΑΚΑΚΗ ΦΩΤ. ΜΑΡΙΝΑ**

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ

ΦΥΛΑΚΤΟΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ 2012

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ-ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΩΝ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η χρηματοοικονομική κρίση στην Ελλάδα κατά
τα έτη 2008-2010 .Τα αίτια και οι συνέπειες
στον εμπορικό κόσμο

ΠΑΓΙΔΑ ΙΩΑΝΝΑ(ΑΜ 13330)

(giannapagi@hotmail.com)

ΠΑΠΑΔΑΚΑΚΗ ΜΑΡΙΝΑ(ΑΜ 13317)

(maripapa87@hotmail.com)

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ

ΦΥΛΑΚΤΟΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ 2012

Ευχαριστίες

Μέσα από την πτυχιακή μας θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε θερμά τον κ. Φύλακτο Δημήτρη , καθηγητή του τμήματος Διοίκησης Κοινωνικών-Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων και οργανώσεων για την συνεργασία μας αλλά και τις πολύτιμες συμβουλές και γνώσεις του που μας προσέφερε για την εκπόνηση της παρούσας εργασίας.

Εισαγωγή

Ο τίτλος του θέματος της πτυχιακής εργασίας αναφέρεται στην οικονομική κρίση των ετών 2008 - 2010 και πως αυτή επηρέασε τον κλάδο του εμπορίου γενικότερα και ειδικότερα τους κλάδους ασφαλειών και ένδυσης.

Στο πρώτο κεφάλαιο παρατίθενται γενικά θεωρητικά στοιχεία σχετικά με την οικονομική κρίση. Αναφερόμαστε στα χαρακτηριστικά μιας κρίσης καθώς επίσης και στα στάδια, τα αίτια, και τις επιπτώσεις της στην οικονομία. Στο δεύτερο κεφάλαιο παραθέτουμε στοιχεία ιστορικής αναδρομής οικονομικών κρίσεων. Στο τρίτο κεφάλαιο αναλύεται η οικονομική κρίση στην Ελλάδα και τις εξελίξεις που υπάρχουν στον εμπορικό κλάδο. Σύμφωνα με τα καταγεγραμμένα στοιχεία των επιμελητηρίων, τους τελευταίους μήνες, μεγάλος αριθμός επιχειρήσεων έχει κλείσει, ενώ και οι απολύσεις αυξήθηκαν αρκετά. Το τέταρτο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στην οικονομική κρίση στον κλάδο του Εμπορίου. Στο πέμπτο κεφάλαιο της εργασίας εξετάζεται η οικονομική κρίση στον κλάδο της ένδυσης ενώ στο έκτο κεφάλαιο εξετάζεται η οικονομική κρίση στον κλάδο των ασφαλειών και σε συγκεκριμένη ασφαλιστική.

Στο έβδομο κεφάλαιο παραθέτονται και περιγράφονται τα ερωτηματολόγια που εξετάσαμε σε κατάσταση που αναφέρεται στον εμπορικό κλάδο της ένδυσης και το δεύτερο σε κατάσταση της εθνικής ασφαλιστικής, η μια αναφέρεται στον εμπορικό κλάδο και η άλλη στον τομέα των ασφαλειών. Στο όγδοο κεφάλαιο παραθέτουμε τα συμπεράσματά μας μέσα από τα θεωρητικά στοιχεία αλλά και από τα ερωτηματολόγια που εξετάσαμε.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	4
Περίληψη	7
Κεφάλαιο 1 ^ο : Ορισμός και ανάλυση της οικονομικής κρίσης	8
1.1 Ορισμός της κρίσης	8
1.2 Χαρακτηριστικά.....	8
1.3 Στάδια της οικονομικής κρίσης	9
1.4 Αίτια.....	12
1.5 Επιπτώσεις	13
Κεφάλαιο 2 ^ο Διεθνείς Οικονομικές κρίσεις.....	14
2.1 Η μεγάλη κρίση του 1929 είναι το κυριότερο σημείο αναφοράς.	14
2.2 Οι πετρελαϊκές κρίσεις.....	16
Κατά την διάρκεια της δεκαετίας του '70, δύο σημαντικές κρίσεις έκαναν την εμφάνισή τους. Είναι οι λεγόμενες «πετρελαϊκές». Αυτές είχαν ως αποτέλεσμα να σταθεροποιήσουν τον πληθωρισμό. Η συνύπαρξη του πληθωρισμού και της αυξημένης ανεργίας ήταν πλέον γεγονός.....	16
2.3 Η Ασιατική κρίση	17
2.5 Η οικονομική κατάρρευση της Αργεντινής	18
2.6 Η Διεθνής Χρηματοπιστωτική Κρίση του 2007	19
3.1 Οι πρώτες επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα	21
3.2 Οι ελληνικές τράπεζες και η κρίση.....	22
3.3 Ο αντίκτυπος της κρίσης του 2008 και στην Ελλάδα.....	27
3.4 Πως ξεκίνησε η κρίση στην Ελλάδα.....	28
3.5 Τα αίτια της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα.....	30
3.6 Συνέπειες της οικονομικής κρίσης.....	32
3.7 Επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης	34
Κεφάλαιο 4 ^ο Η οικονομική κρίση στον κλάδο του Εμπορίου	36
4.1 Όγκος λιανικών πωλήσεων	36
4.2 Πωλήσεις – Τζίρος.....	36
4.3 Κλείσιμο επιχειρήσεων	36
4.4 Απολύσεις	38
Στα πλαίσια μιας έρευνας που πραγματοποιήθηκε από την εταιρεία δημοσκοπήσεων Interview σχετικά με τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης που αφορούν πεντακόσιες μικρομεσαίες επιχειρήσεις-μέλη του Βιοτεχνικού Επιμελητηρίου, στην περιοχή της Θεσσαλονίκης, οι ειδικοί κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι τρεις στους δέκα επιχειρηματίες έχουν προχωρήσει σε απολύσεις, ενώ μόλις το 3,9% αυτών που συμμετείχαν στην έρευνα απάντησε ότι έκανε προσλήψεις. Ωστόσο, το 65,9% δήλωσε ότι διατηρεί σταθερό τον αριθμό των εργαζομένων του.	38
Κεφάλαιο 5 ^ο Η οικονομική κρίση στον κλάδο της ένδυσης.....	39
5.1 Εξελίξεις στον κλάδο της ένδυσης	39
5.2 Αναφορές σχετικές με τις Πωλήσεις – Κέρδη – Κύκλος Εργασιών – Τζίρος.....	40
Κεφάλαιο 6 ^ο Η οικονομική κρίση και ο κλάδος των ασφαλειών	44
6.1 Ο αντίκτυπος της οικονομικής κρίσης στον Ασφαλιστικό κλάδο	44
6.2 Η Ευρωπαϊκή ασφαλιστική αγορά.....	45
6.3 Οι μεταβολές των μεγεθών	45
6.4 Ελληνική Ασφαλιστική αγορά.....	46
6.5 Ασφάλειες αυτοκινήτων	47

Κεφάλαιο 7 ^ο Ερευνητικό μέρος.....	53
7.1 Ερωτηματολόγιο και έρευνα στο κατάστημα ρούχων του κ. Σεραφείμ Γιαννόπουλο στο Αγρίνιο στην οδό Γρίβα και Στάϊκου γωνία	53
7.2 Αριθμητικές κλίμακες και στατιστική επεξεργασία	56
7.3 Ανάλυση του ερωτηματολογίου	63
7.4 Ερωτηματολόγιο και έρευνα στο κατάστημα Εθνικής Ασφαλιστικής στη Λάρισα.....	65
7.5 Ανάλυση του ερωτηματολογίου	74
Κεφάλαιο 8 ^ο Συμπεράσματα.....	76
Βιβλιογραφία –Δκτυογραφία.....	78

Περίληψη

Στην παρούσα πτυχιακή εργασία γίνεται αναφορά στην οικονομική κρίση τα έτη 2008-2010 και τι συνέπειες είχε στον εμπορικό κόσμο και συγκεκριμένα σε δύο κλάδους: στον κλάδο της ένδυσης και τον κλάδο των ασφαλειών . Η εργασία είναι περιγραφική αλλά και ερευνητική ταυτόχρονα. Η έρευνα γίνεται με τη χρήση ερωτηματολογίων σε αντίστοιχες επιχειρήσεις του εμπορικού κλάδου που εξετάζεται και η ανάλυση των ερωτηματολογίων πραγματοποιείται με τη χρήση του Excell.

Μία οικονομική κρίση έχει καταστροφικές επιπτώσεις τόσο στον ανεπτυγμένο, όσο και στον αναπτυσσόμενο κόσμο. Οι επιπτώσεις μπορούν να επηρεάσουν το διεθνές εμπόριο τα προσωπικά εισοδήματα, να δημιουργήσουν μείωση τιμών και κερδών των επιχειρήσεων, προκαλέσουν μείωση στην αγροτοκτηνοτροφική παραγωγή και στην βιομηχανία, να προκαλέσει την αύξηση της ανεργίας ,την πτώχευση τραπεζών, εταιρειών και επιχειρήσεων, τη μείωση ρευστότητας των τραπεζών.

Η Διεθνής Χρηματοπιστωτική Κρίση του 2007 είναι μια παγκόσμια κατάσταση απειλούμενης οικονομικής ύφεσης στον ευρύτερο χρηματοπιστωτικό και τραπεζικό τομέα με γενεσιουργό χώρα τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής.

Η εκδήλωση της διεθνούς κρίσης τον Αύγουστο του 2007, αλλά κυρίως η επιδείνωσή της τον Σεπτέμβριο του 2008, βρήκε την Ελλάδα σε μία κρίσιμη καμπή. Στη μέση μιας σοβαρής κυβερνητικής προσπάθειας αντιμετώπισης των διαρθρωτικών προβλημάτων της οικονομίας, κυρίως εκείνων που αφορούν το δημόσιο τομέα, τις μακροοικονομικές ανισοροπίες, αλλά και τη χαμηλή ανταγωνιστικότητα της χώρας.

Ο αντίκτυπος της κρίσης είναι πλέον εμφανής και στην Ελλάδα. Εκτιμάται ότι δεν έχουν επηρεαστεί μόνο οι τράπεζες αλλά και η αγορά ακινήτων, δημιουργώντας σαφείς προϋποθέσεις για να αυξηθεί το κόστος του χρήματος. Ο όγκος λιανικών πωλήσεων φαίνεται ότι παρουσιάζει συνεχώς πτωτικές τάσεις. Ενδεικτικά, βλέπουμε ότι ο δείκτης αυτός σημείωσε μείωση κατά 10,2% τον Ιούλιο του 2009 σε σχέση με τον αντίστοιχο μήνα του 2008, σύμφωνα με τα στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας. Κατά την αντίστοιχη σύγκριση των ετών 2008 προς 2007 είχε καταγραφεί.

Κεφάλαιο 1^ο : Ορισμός και ανάλυση της οικονομικής κρίσης

1.1 Ορισμός της κρίσης

Το ουσιαστικό κρίση στην ελληνική γλώσσα ετυμολογικά προέρχεται από το ρήμα κρίνω και σημαίνει, η μια μη κανονική κατάσταση. Μια κατάσταση επικίνδυνη. Συγκεκριμένα κρίση είναι μια εκτροπή από την κατάσταση της κανονικότητας και μπορεί να χαρακτηριστεί από μία απλή αναταραχή έως και μία κατάσταση μη ελεγχόμενων γεγονότων με αποτέλεσμα να φτάσει στο άλλο άκρο του χάους και του πανικού. Επομένως μία κατάσταση κρίσης εμπεριέχει απειλές και πολλούς κινδύνους σχετικά. Συνεπώς, μια κρίση εμπεριέχει μια απειλή σχετικά με τους πόρους και τους ανθρώπους, την απώλεια του ελέγχου και ορατές ή αόρατες συνέπειες στους ανθρώπους, τους πόρους και τους οργανισμούς.

Πολλοί οικονομολόγοι έχουν διατυπώσει θεωρίες σχετικά με το πώς δημιουργούνται οι οικονομικές κρίσεις καθώς και πως μπορούν να αποφευχθούν. Παρόλα αυτά δεν έχει υπάρξει ομοφωνία¹.

1.2 Χαρακτηριστικά

Οι χρηματοοικονομικές κρίσεις του παρελθόντος έχουν πολλά κοινά χαρακτηριστικά. Πριν την εκδήλωση μιας κρίσης, παρατηρείται συνήθως μια ραγδαία αύξηση των τιμών των περιουσιακών στοιχείων, όπως π.χ. της αγοράς κατοικίας. Παρατηρείται, επίσης, πτώση της οικονομικής δραστηριότητας, αύξηση του χρέους (ιδιωτικού / δημόσιου τομέα) και αύξηση του ελλείμματος τρεχουσών συναλλαγών. Πολλές φορές οι κρίσεις συμβαίνουν και σε εποχές ραγδαίων μεταβολών στον χρηματοοικονομικό τομέα μιας οικονομίας, όπως είναι η απελευθέρωση των αγορών.

Η κάθε κρίση, ανεξάρτητα από τη μορφή της και την Υπηρεσία, την εταιρεία ή τον Οργανισμό στο οποίο ανακύπτει, χαρακτηρίζεται από τα εξής:

Είναι κλιμακούμενη σε ένταση.

---

¹ A.M.A. American Marketing Association, 2008 – 2009)

Η κατάσταση σε μια οικονομική κρίση είναι δυναμική. Όσο παρέρχεται ο χρόνος πληθαίνουν οι πληροφορίες, αυξάνεται η γνώση. Έτσι οι εμφανιζόμενες οικονομικές κρίσεις συνήθως δεν εκδηλώνονται από την πρώτη στιγμή με την μεγαλύτερή τους ένταση αλλά κλιμακωτά και τότε:

Επικρατεί υψηλό αίσθημα ανασφάλειας και κινδύνου.

Κατά τη περίοδο που μια οικονομική κρίση ανακύπτει οι εμπλεκόμενοι διακατέχονται από άγχος, νοιώθουν ανασφαλείς και πως κινδυνεύουν για το χειρότερο, με αποτέλεσμα να

Επηρεάζονται οι συνήθειες λειτουργίες και ρυθμοί.

Η ένταση και η ανησυχία για την χειρότερη εκδοχή αναστατώνουν διαταράσσουν και μεταβάλλουν τη συνήθη ροή των πραγμάτων καθώς

Διακινδυνεύει να πληγεί η δημόσια /διεθνής εικόνα της μονάδας/χώρας.

Κάθε εμφανιζόμενη οικονομική κρίση που ενδεχομένως οδηγήσει σε αρνητικές επιπτώσεις, είναι επόμενο ότι θα επιφέρει πλήγμα στην «εικόνα».

Προκαλεί ποικίλες βλάβες και υλικές ζημιές.

Προκαλείται συνήθως ηθική βλάβη, η οποία ζημιώνει την ισχύ της χώρας, το προφίλ της υπηρεσίας, της εταιρείας-Οργανισμού και τραυματίζει με κάθε τρόπο τη διάθεση των υπηρεσιών [προϊόντων] της.

1.3 Στάδια της οικονομικής κρίσης

Η ιστορία μας έχει αποδείξει πως η οικονομική κρίση έχει τον δικό της οικονομικό κύκλο, επιπλέον κάθε κρίση διαρκεί ένα ορισμένο χρονικό διάστημα και τέλος η περίοδος που μεσολαβεί από τη μία οικονομική κρίση στην άλλη ονομάζεται οικονομικός κύκλος.² (B.

I. Λένιν: «Χαρακτηρισμός του οικονομικού ρομαντισμού». Άπαντα, τ.2, σελ. 170).

Βασιζόμενοι, λοιπόν, στην ιστορία μπορούμε με κάποια σχετική βεβαιότητα να πούμε πως και η κρίση που διανύουμε αυτή τη χρονική περίοδο θα αποτελείται από τις εξής τέσσερις φάσεις:

Κάθε οικονομικός κύκλος έχει 4 φάσεις: παραβιασμένες αναλογίες της αναπαραγωγής.

1. Η κρίση: Είναι η κύρια φάση του κύκλου όπου εκδηλώνονται βίαια οι:

Τα πρώτα συμπτώματα της κρίσης παρουσιάζονται στη σφαίρα της ανταλλαγής.

- Η πώληση των εμπορευμάτων γίνεται δύσκολη.
- Ο καπιταλιστής, που δεν πούλησε τα εμπορεύματά του, δεν μπορεί να αγοράσει τα μέσα παραγωγής.
- Οι καπιταλιστές τρέχουν στις τράπεζες για να πάρουν δάνεια.
- Η ζήτηση χρημάτων μεγαλώνει και τα επιτόκια αυξάνονται.
- Οι τράπεζες που δεν έχουν αρκετή ποσότητα δικών τους κεφαλαίων, χρεοκοπούν.
- Οι επιχειρήσεις κλείνουν η μία μετά την άλλη.
- Η ανεργία μεγαλώνει.
- Η παραγωγή σε άλλες επιχειρήσεις σταματάει και σε άλλες μειώνεται. Η πτώση της παραγωγής συνεχίζεται μέχρι τη στιγμή που αποκαθίσταται η αντιστοιχία ανάμεσα στην παραγωγή και στην κατανάλωση.

2. Η ύφεση (στασιμότητα):

- Η παραγωγή παύει να μειώνεται, αλλά και δεν αυξάνεται.
- Ο αριθμός των χρεοκοπημένων επιχειρήσεων και τραπεζών ελαττώνεται.
- Τα αποθέματα εμπορευμάτων βαθμιαία απορροφώνται.
- Ένα μέρος των εμπορευμάτων οι καπιταλιστές το καταστρέφουν, για να συγκρατήσουν την πτώση των τιμών.
- Οι καπιταλιστές που έχουν χρηματικά κεφάλαια, όταν πειστούν ότι η κρίση τελείωσε, αρχίζουν να αναζητούν τρόπους τοποθέτησης των κεφαλαίων τους.
- Τώρα η προσφορά χρήματος μεγαλώνει.

- Οι βιομήχανοι για να πάρουν το μέσο κέρδος δυναμώνουν την εκμετάλλευση και αρχίζουν να εισάγουν τεχνικές τελειώσεις (εφευρέσεις), να ανανεώνουν το πάγιο κεφάλαιό τους. Έτσι, συντελείται το πέρασμα από τη στασιμότητα στην αναζωογόνηση.

3. Η αναζωογόνηση:

- Χάρη στον τεχνικό επανεξοπλισμό της παραγωγής μεγαλώνει η ζήτηση μηχανών.
- Αυτό δίνει τη δυνατότητα στους καπιταλιστές της υποδιαίρεσης να **διευρύνουν** την παραγωγή τους..., αρχίζουν την πρόσληψη συμπληρωματικής εργατικής δύναμης. Η ανεργία μειώνεται.
- Αυξάνεται η ζήτηση των ειδών κατανάλωσης, που σπρώχνει στη **διεύρυνση** της γης υποδιαίρεσης, δηλαδή την παραγωγή των ειδών κατανάλωσης. Ύστερα από όλα αυτά, η οικονομία φτάνει στο επίπεδο που βρισκόταν πριν από την κρίση και η αναζωογόνηση περνάει σε άνοδο.

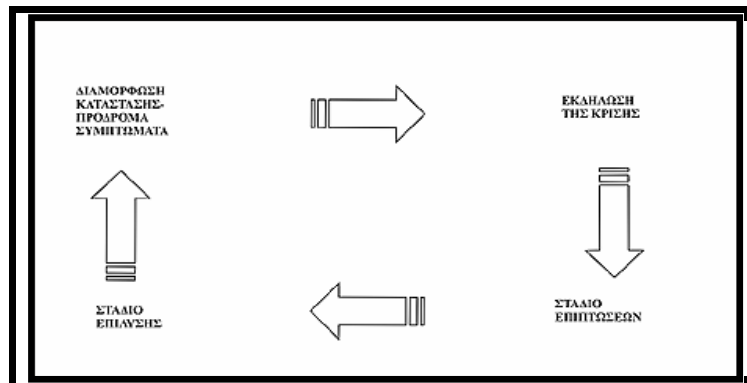
4. Η άνοδος

- Η παραγωγή αυξάνεται με υψηλούς ρυθμούς.
- Χτίζονται νέα εργοστάσια.
- Μεγαλώνει η εισροή εμπορευμάτων στην αγορά.
- Αρχίζουν και δημιουργούνται οι προϋποθέσεις της υπερπαραγωγής σε λανθάνουσα μορφή.
- Αυτή η πορεία συνεχίζεται μέχρι τη στιγμή που οι διαστάσεις της παραγωγής ξεπεράσουν σημαντικά την απορροφητική ικανότητα της αγοράς, οπότε και ξεσπάει νέα κρίση.²

---

² <http://ellinismossouidias.wordpress.com>

Σχηματική αναπαράσταση των σταδίων της κρίσης

Σημείωση: Ο επιθυμητός Κύκλος Ζωής μιας Κρίσης παρουσιάζεται στο σχήμα. Κατ' αυτόν, από την εμφάνιση των Προδρόμων Συμπτωμάτων, με τις κατάλληλες ενέργειες και τακτικές οδηγούμαστε απ' ευθείας στο στάδιο επίλυσης.³

1.4 Αίτια

Όσον αφορά τα αίτια του ορού οικονομικής κρίσης δεν μπορούν να αποτυπωθούν γιατί δεν υπάρχουν. Κάθε οικονομική κρίση μεμονωμένα έχει τα δικά της αίτια, τα οποία διαφοροποιούνται ανάλογα με τη χρονική της περίοδο. Εντούτοις δεν αποκλείεται το ενδεχόμενο να υπάρξουν και ομοιότητες. Παρόλα αυτά, πολλοί οικονομολόγοι υποστηρίζουν ότι για να οδηγηθούμε σε μία οικονομική κρίση απαραίτητη προϋπόθεση είναι κάποιος

³ Σφακιανάκης Μ.Κ, 1998, «Διοικητική κρίσεων», Εκδόσεις Έλλην, Αθήνα.

παράγοντες. Θα μπορούσαμε να διακρίνουμε τους παράγοντες αυτούς σε εσωτερικούς, που εντοπίζονται εντός των οικονομιών των χωρών, δηλαδή στη λειτουργία των εγχώριων κεφαλαιαγορών και στο θεσμικό τους σύστημα, και σε εξωτερικούς ή διεθνείς που εντοπίζονται στη λειτουργία των θεσμών της διεθνούς κεφαλαιαγοράς και του διεθνούς νομισματικού συστήματος. Οι παράγοντες ανεξάρτητα με το αν είναι εσωτερικοί ή εξωτερικοί επηρεάζονται από κοινούς άξονες. Οι άξονες είναι πολλοί και ποικίλουν. Κάθε εποχή, ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες και τα χαρακτηριστικά της εμφανίζει κρίσεις. Άλλοτε άξονας είναι οι χρηματιστηριακές αξίες, άλλοτε η ανεξέλεγκτη δανειοδότηση από μη τραπεζικούς οργανισμούς και η δημιουργία επικίνδυνων παραγωγών που διοχετεύονται στην αγορά, άλλοτε οι κοινωνικές ανισότητες, άλλοτε η παγκόσμια συγκέντρωση του πλούτου (ολιγοπώλια), άλλοτε τοπικοί ή παγκόσμιοι πόλεμοι. Τα αίτια και οι παράγοντες είναι αλληλένδετες έννοιες και πολλές φορές μπορούμε να τις ταυτίσουμε. Εν κατακλείδι, για να φτάσουμε στο σημείο να εμφανιστεί μια οικονομική κρίση θα πρέπει να υπάρχουν ή παράγοντες ή αίτια ή συνδυασμός των δύο.

1.5 Επιπτώσεις

Μία οικονομική κρίση έχει καταστροφικές επιπτώσεις τόσο στον ανεπτυγμένο, όσο και στον αναπτυσσόμενο κόσμο. Οι επιπτώσεις μπορούν να επηρεάσουν το διεθνές εμπόριο τα προσωπικά εισοδήματα, να δημιουργήσουν μείωση τιμών και κερδών των επιχειρήσεων, προκαλέσουν μείωση στην αγροτοκτηνοτροφική παραγωγή και στην βιομηχανία, να προκαλέσει την αύξηση της ανεργίας, την πτώχευση τραπεζών, εταιρειών και επιχειρήσεων, τη μείωση ρευστότητας των τραπεζών.

Άμεσο αποτέλεσμα της κρίσης είναι να προκληθεί σε ολόκληρο τον κόσμο ένα κύμα κοινωνικής εξαθλίωσης. Οι έμποροι βλέπουν τις εργασίες τους να μειώνονται γιατί δυσκολεύονται να πουλήσουν και οι πελάτες των ελεύθερων επαγγελματιών συνεχώς ελαττώνονται. Οι αγρότες δεν βρίσκουν αγοραστές για τα προϊόντα τους παρά την πτώση των τιμών. Αυτή η ανέχεια προκαλεί την οργή των πολιτών κατά των κυβερνήσεων, που τις θεωρούν υπεύθυνες για την κρίση: πορείες, διαδηλώσεις, συγκρούσεις ανέργων με την αστυνομία στους δρόμους είναι καθημερινό φαινόμενο για τις μεγάλες πόλεις της Ευρώπης και της Αμερικής. Μία από τις κυριότερες συνέπειες αυτής της κρίσης είναι η ακόμα μεγαλύτερη κεφαλαιοκρατική συγκέντρωση, η οποία και επαύξησε τον ρόλο των τραπεζών στην οικονομική ζωή.

Κεφάλαιο 2^ο Διεθνείς Οικονομικές κρίσεις

2.1 Η μεγάλη κρίση του 1929 είναι το κυριότερο σημείο αναφοράς.

Οι αιτίες της ήταν :

1) Η οικονομία των ΗΠΑ είχε χάσει την ισορροπία της και μάλιστα αυτό οφείλεται στους εξής λόγους:

α) Οι πρώτες ύλες των γεωργικών προϊόντων άρχισαν να παράγονται σε υπερβολικό βαθμό και αυτό είχε ως αποτέλεσμα να πέσουν οι τιμές και να μειωθεί η αγοραστική δύναμη των αγροτών και β) Διάφοροι βιομηχανικοί τομείς όπως η παραγωγή αυτοκινήτων και ηλεκτρικών συσκευών άρχισαν να αυξάνονται με ραγδαίο ρυθμό για τον λόγο ότι τους δόθηκε περισσότερη βαρύτητα από ότι έπρεπε.

2) Η διεθνής οικονομία ήταν πλέον ασταθής, εξαιτίας:

α) Της διεθνούς οικονομίας που είχε ήδη εξασθενήσει από τον Παγκόσμιο πόλεμο και
β) Του αμερικανικού προστατευτισμού και της αντίληψης να εξοφληθούν προκαταβολικά όλα τα δάνεια που είχαν δοθεί στις ευρωπαϊκές χώρες.

Οι επιχειρήσεις και οι τράπεζες άρχισαν συστηματικά να καταρρέουν με αποτέλεσμα να επιφέρουν την παγκόσμια οικονομική ύφεση. Στο κρισιμότερο σημείο αυτής της κρίσης οι άνεργοι έφθασαν τα 30.000.000.⁴

Η παγκόσμια οικονομική ύφεση του 1929 (The Great Depression) ήταν μια κατάσταση διεθνούς οικονομικής ύφεσης που διήρκησε από ένα μέχρι δέκα χρόνια σε διάφορες χώρες του κόσμου. Επρόκειτο για τη μεγαλύτερη οικονομική ύφεση της σύγχρονης ιστορίας και χρησιμοποιείται τον 21ο αιώνα ως παράδειγμα για το πόσο οδυνηρή μπορεί να είναι μια οικονομική καταστροφή. Η "Μεγάλη Ύφεση", όπως χαρακτηρίστηκε στις ΗΠΑ, σύμφωνα με τους αναλυτές προκλήθηκε μετά από το χρηματιστηριακό κραχ στις 29 Οκτωβρίου του 1929, γνωστό ως η Μαύρη Τρίτη. Το τέρμα της κρίσης στις ΗΠΑ ταυτίστηκε με το έναυσμα της πολεμικής οικονομίας του 2ου παγκοσμίου πολέμου, γύρω στο 1939. Η κρίση είχε καταστροφικές επιπτώσεις τόσο στον ανεπτυγμένο, όσο και στον αναπτυσσόμενο κόσμο. Επηρεάστηκε το διεθνές εμπόριο, καθώς επίσης και τα προσωπικά εισοδήματα, τα

---

⁴ <http://users.hol.gr/~kokkonis/courses/interwar/depression.htm>

έσοδα από φόρους, οι τιμές και τα κέρδη. Η οικονομία Πόλεων ανά τον κόσμο επλήγη, ιδίως εκείνων που εξαρτιόνταν άμεσα από τη βαριά βιομηχανία. Οι κατασκευές πάγωσαν, οι αγροτοκτηνοτροφικές εργασίες υποχώρησαν λόγω πτώσης των τιμών στις σοδειές κατά 40% με 60%. Με τη ζήτηση σε διαρκή υποχώρηση, σε συνδυασμό με την έλλειψη εναλλακτικών εργασιών, περιοχές που εξαρτιόνταν από τον πρωτογενή τομέα όπως εκμετάλλευση γης, ορυχείων και ξύλου υπέφεραν ακόμη περισσότερο. Η μεγάλη κρίση τερματίστηκε σε διαφορετικό χρόνο ανά χώρα. Οι περισσότερες χώρες εφάρμοσαν προγράμματα ανακούφισης και η πολιτική τους ζωή πέρασε αναταραχές, εξωθώντας την ιδεολογία στα άκρα. Σε ορισμένα κράτη, οι απελπισμένοι πολίτες στράφηκαν προς δημαγωγούς εθνικιστές, όπως τον Αδόλφο Χίτλερ, με αποτέλεσμα την έναρξη του 2ου παγκοσμίου πολέμου.

Η μεγάλη κρίση δεν ήταν αποτέλεσμα μιας απότομης πτώσης. Οι χρηματιστηριακές αγορές κινούνταν ανοδικά στις αρχές του 1930, επιστρέφοντας στα αρχικά επίπεδα των αρχών του 1929 τον Απρίλιο, αν και ακόμη περίπου 30% κάτω από τα μέγιστα του Σεπτεμβρίου του 1929. Η αμερικανική κυβέρνηση και η βιομηχανία ξόδεψαν περισσότερα στο πρώτο εξάμηνο του 1930 απ' ότι στην αντίστοιχη περίοδο του 1929. Όμως, οι καταναλωτές, πολλοί από τους οποίους είχαν υποστεί σημαντικές απώλειες στην αγορά τον προηγούμενο χρόνο, είχαν περικόψει τα έξοδά τους κατά 10%, ενώ μια μεγάλη περίοδος ξηρασίας κατέστρεψε τις αγροτικές περιοχές των ΗΠΑ, μια περίοδος που κράτησε μέχρι το καλοκαίρι του 1930. Στις αρχές του 1930, η τραπεζική πίστη ήταν διάχυτη και διαθέσιμη σε χαμηλά επιτόκια, αλλά ο κόσμος ήταν συντηρητικός στη λήψη δανείων. Το Μάιο οι πωλήσεις αυτοκινήτων σημείωναν πτώση κάτω από τα επίπεδα του 1928. Οι τιμές άρχισαν να πέφτουν, αλλά οι μισθοί διατηρούνταν σταθεροί μέχρι το 1930, οπότε και άρχισε να υποχωρεί η αγοραστική δύναμη. Η κατάσταση ήταν ακόμα χειρότερη στις αγροτικές περιοχές, όπου οι τιμές των εμπορευμάτων έπεφταν απότομα, καθώς επίσης και σε ορυχεία και δάση, όπου η ανεργία ανέβαινε και υπήρχαν ελάχιστες δουλειές. Η υποχώρηση της αμερικανικής οικονομίας ήταν ο παράγοντας που συμπαρέσυρε και τις υπόλοιπες χώρες αρχικά, ενώ αργότερα, η εσωτερική κατάσταση στις οικονομίες της κάθε χώρας καθόρισαν τις συνθήκες σε εθνικό επίπεδο. Απέλπιδες προσπάθειες για έξοδο από την κρίση μέσα από προστατευτικές πολιτικές, όπως η πράξη Smooth-Hawley Tariff το 1930 στις ΗΠΑ και ανταποδοτικοί δασμοί σε άλλες χώρες, κατέστησαν τελικά πιο εύκολη την κατακρήμνιση του διεθνούς εμπορίου. Από τα τέλη του 1930 μέχρι και το Μάρτιο του 1933 η οικονομία ακολουθούσε μια σταθερή πτώση. Ο Γεώργιος Προβόπουλος, διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος, στην ομιλία του «Οι δύο παγκόσμιες κρίσεις και η ελληνική οικονομία»,

αναφέρεται στα αίτια των δύο κρίσεων και στις επιπτώσεις τους παγκοσμίως.⁵ Αναφέρει πως η κρίση του 1929 χαρακτηρίστηκε από τον πανικό των καταθετών, που οδήγησε σε μαζική απόσυρση καταθέσεων και σε πτωχεύσεις τραπεζών (στις ΗΠΑ καταγράφηκαν 4 «κύματα» πανικού και τραπεζικών πτωχεύσεων μεταξύ του 1930 και του 1933) και τη δραστική υποχώρηση της ιδιωτικής κατανάλωσης (λόγω και της αυξημένης αβεβαιότητας για τις προοπτικές της παραγωγής και των εισοδημάτων). Η κατακρήμνιση της ζήτησης οδήγησε σε μεγάλη και απότομη πτώση του γενικού επιπέδου των τιμών και του προϊόντος, καθώς και σε δραματική αύξηση της ανεργίας. Είναι χαρακτηριστικό ότι στις ΗΠΑ την τετραετία 1930-1933 το προϊόν μειώθηκε σωρευτικά κατά 31% και οι τιμές υποχώρησαν κατά 33%, ενώ την περίοδο 1930-1938 το μέσο ποσοστό ανεργίας έφθασε στο 26%. Ταυτόχρονα, παρατηρήθηκαν φαινόμενα «αρνητικής ανατροφοδότησης» μεταξύ του χρηματοπιστωτικού τομέα και της πραγματικής οικονομίας. Συγκεκριμένα, η πτώση των τιμών είχε αποτέλεσμα να αυξηθεί το πραγματικό βάρος του χρέους των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών και να μειωθεί η πιστοληπτική τους ικανότητα, να αυξηθεί δηλαδή ο πιστωτικός κίνδυνος για τις τράπεζες και, τελικά, να υποχωρήσουν ακόμη περισσότερο η ζήτηση και το γενικό επίπεδο των τιμών. Βασικοί «διάλυτοι» μετάδοσης της κρίσης από τις ΗΠΑ στον υπόλοιπο κόσμο ήταν η μείωση των εκροών κεφαλαίων από τη χώρα αυτή. Λόγω του κανόνα χρυσού που ίσχυε τότε, η αυξημένη ζήτηση χρήματος και οι επακόλουθες σημαντικές εισροές χρυσού στις ΗΠΑ οδήγησαν, σχεδόν αυτόματα, σε περιοριστικές νομισματικές συνθήκες στις άλλες χώρες. Θύμιζε επίσης ότι στην περίοδο αυτή εντάθηκε το φαινόμενο του προστατευτισμού και των ανταγωνιστικών υποτιμήσεων με σκοπό την στήριξη των εθνικών οικονομιών. Όμως τα φαινόμενα αυτά οδήγησαν σε συρρίκνωση του παγκόσμιου εμπορίου και σε περαιτέρω υποχώρηση της διεθνούς οικονομικής δραστηριότητας. Οι προσπάθειες αντιμετώπισης της κρίσης του 1929 έφεραν πάντως μείζονες ανατροπές στην οικονομική πολιτική και στο θεσμικό πλαίσιο των αγορών. Μερικές από αυτές πραγματοποιήθηκαν ήδη στη διάρκεια της κρίσης, ενώ άλλες ολοκληρώθηκαν μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

2.2 Οι πετρελαϊκές κρίσεις

Κατά την διάρκεια της δεκαετίας του '70, δύο σημαντικές κρίσεις έκαναν την εμφάνισή τους. Είναι οι λεγόμενες «πετρελαϊκές». Αυτές είχαν ως αποτέλεσμα να σταθεροποιήσουν

---

⁵ Ομιλία του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος κ. Γεωργίου Προβόπουλου στην Ημερίδα του Ιδρύματος της Βουλής για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία 12 Νοεμβρίου 2009.

τον πληθωρισμό. Η συνύπαρξη του πληθωρισμού και της αυξημένης ανεργίας ήταν πλέον γεγονός.

Η πρώτη κρίση παρουσιάστηκε στις 17 Οκτωβρίου του 1973, όταν τα μέλη του ΟΑΡΕC (Οργανισμού Αραβικών Χωρών - Εξαγωγέων Πετρελαίου, Οργανισμού Αραβικών Πετρελαιοπαραγωγών Κρατών)

ανακοίνωσαν ότι δεν θα προμήθευαν πλέον με πετρέλαιο τις χώρες που υποστήριζαν το Ισραήλ ενώ ξεκινούσε διενέξεις με την Συρία και την Αίγυπτο. Ανάμεσά τους οι ΗΠΑ, οι σύμμαχοί τους στην Δυτική Ευρώπη και η Ιαπωνία. Παρόλα αυτά, οι στοχευμένες χώρες προσπάθησαν να περιορίσουν την εξάρτησή τους από τις παραπάνω χώρες. Έξι χρόνια μετά, το 1979, έκανε την εμφάνισή της η δεύτερη πετρελαϊκή κρίση και μάλιστα στις ΗΠΑ, ενώ έφτανε στο τέλος η ιρανική επανάσταση. Οι χώρες του ΟΑΡΕC για να αντιμετωπίσουν την κατάσταση, αύξησαν την παραγωγή τους και η συνολική απώλεια έφτασε στο 4%. Εξαιτίας του πανικού που επικράτησε, η τιμή ανέβηκε πολύ περισσότερο από όσο θα αναμενόταν, με αποτέλεσμα το ΟΑΡΕC να αρχίζει να χάνει την ενότητά του. Το Μεξικό, η Νιγηρία και η Βενεζουέλα, χώρες που εξαγάγουν πετρέλαιο, αναπτύχθηκαν ραγδαία, ενώ οι ΗΠΑ και η Ευρώπη πήραν περισσότερο πετρέλαιο από το Prudhoe Bay και την Βόρειο Θάλασσα.⁶

2.3 Η Ασιατική κρίση

Στην συνέχεια, εξετάζοντας την κρίση που επήλθε το διάστημα 1998-1999, παρατηρούμε ότι αυτή αναφέρεται στην ρήξη του τραπεζικού συστήματος με αποτέλεσμα πολλές ασιατικές τράπεζες να χρεοκοπήσουν. Είναι η λεγόμενη «ασιατική κρίση», η οποία περιορίζεται γεωγραφικά και αναφέρεται σε συγκεκριμένο πληθυσμό, κάτι που την διαφοροποιεί πολύ από την κρίση του 1929, καθώς και από την σημερινή.

Μία άλλη κρίση που μπορούμε να αναφέρουμε είναι αυτή που επήλθε το διάστημα 2000-2001 και αναφέρεται στην «παρακμή» του Internet, προκαλώντας πτώσεις στις τιμές των μετοχών ανάλογες με εκείνες της κρίσης του 1929. Παρατηρούμε ότι η σημερινή κρίση είναι ακόμη πιο σοβαρή και ταιριάζει περισσότερο σε αυτήν του 1929, καθώς δημιουργεί ρήξη στο τραπεζικό σύστημα προκαλώντας πτωχεύσεις τραπεζών.

---

⁶ www.enthesis.net

2.4 Η κρίση που έμεινε γνωστή ως Η Μαύρη Δευτέρα του 1987

Το αμερικανικό χρηματιστήριο υπέστη τη μεγαλύτερη ημερήσια πτώση της ιστορίας του εν καιρώ ειρήνης στις 19 Οκτωβρίου του 1987, ημέρα Δευτέρα. Ο δείκτης Dow Jones έχασε το 22% της αξίας του μέσα σε λίγες ώρες, δίνοντας το έναυσμα για ένα μαζικό ξεπούλημα μετοχών στην Ευρώπη και την Ιαπωνία. Τα αίτια της κρίσης πολλά. Οι φήμες για συνεχή κρούσματα εσωτερικής πληροφόρησης, οι ριψοκίνδυνες εξαγορές, η επιβράδυνση της οικονομίας των ΗΠΑ και η καταβαράθρωση του δολαρίου ήταν τα κυριότερα. Οι φόβοι πολλαπλασιάστηκαν μετά την απόφαση της Γερμανίας να αυξήσει τα επιτόκια, η οποία συνοδεύτηκε από την περαιτέρω ενίσχυση του μάρκου έναντι του δολαρίου. Ο κίνδυνος χρεοκοπίας μεγάλων αμερικανικών τραπεζών ήταν πλέον ορατός, με αποτέλεσμα η Fed και άλλες μεγάλες κεντρικές τράπεζες να ρίξουν δραστικά τα επιτόκια. Παρότι το κραχ είχε μικρή διάρκεια, η κρίση εκείνη απέδειξε ότι οι παγκόσμιες αγορές αποτελούν συγκοινωνούντα δοχεία και ότι οι αποφάσεις των κεντρικών τραπεζών έχουν επιπτώσεις για τις οικονομίες όλων των χωρών. Παράλληλα, έδωσε το έναυσμα για τη θέσπιση αυστηρότερων κανόνων στον τρόπο λειτουργίας των αγορών, τόσο στις ΗΠΑ όσο και στη Βρετανία.⁷

2.5 Η οικονομική κατάρρευση της Αργεντινής

Ο πληθωρισμός καταδυνάστευε τη χώρα, οι τιμές, μήνα με το μήνα, αυξάνονταν ραγδαία και οι πολίτες έβλεπαν, ανήμποροι να αντιδράσουν, το νόμισμά τους να χάνει καθημερινά την αξία του. Ως αποτέλεσμα των παραπάνω, το χρέος της Αργεντινής ανήλθε στο 41% από 29% του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος, μεταξύ 1993 και 1998. Το 1997, η γειτονική Βραζιλία βρέθηκε σε βαθιά κρίση, η οποία είχε σαν αποτέλεσμα την υποτίμηση του βραζιλιάνικου νομίσματος κατά 50% της αρχικής του αξίας. Οι εξαγωγές της Αργεντινής προς τη Βραζιλία εκμηδενίστηκαν, ενώ αυξήθηκαν κατακόρυφα οι εισαγωγές. Παράλληλα, η άνοδος της τιμής του δολαρίου, με το οποίο ήταν συνδεδεμένο το αργεντίνικο νόμισμα, κατέστησε τα προϊόντα της Αργεντινής μη ανταγωνιστικά στις διεθνείς αγορές, πλήττοντας θανάσιμα κάθε κλάδο παραγωγικής δραστηριότητας. Το 1998, η Αργεντινή είχε φτάσει να δανείζεται από τις διεθνείς κεφαλαιαγορές με επιτόκιο 10,5% και αναγκαστικά

---

⁷ http://www.isfm.ch/oikonomiki_krisi.

κατέφυγε για πρώτη φορά στο ΔΝΤ από τη σημερινή όσο και από αυτήν του 1929 λόγω του τοπικού χαρακτήρα της.

2.6 Η Διεθνής Χρηματοπιστωτική Κρίση του 2007

Η Διεθνής Χρηματοπιστωτική Κρίση του 2007 είναι μια παγκόσμια κατάσταση απειλούμενης οικονομικής ύφεσης στον ευρύτερο χρηματοπιστωτικό και τραπεζικό τομέα με γενεσιουργό χώρα τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής.⁵ Η κρίση αυτή έρχεται 78 χρόνια μετά την τελευταία μεγάλη κρίση του 1929 αλλά και παλαιότερες πετρελαϊκές κρίσεις. Προέκυψε μετά το ξέσπασμα των προβλημάτων στην αγορά στεγαστικών δανείων χαμηλής εξασφάλισης και την αλόγιστη χρήση δομημένων επενδυτικών προϊόντων που εξαρτιόνταν άμεσα από τη δυνατότητα αποπληρωμής των δανείων από τα οποία παράγονταν. Η προσπάθεια απομάκρυνσης του πιστωτικού και επιτοκιακού κινδύνου από τις τράπεζες, η μετατροπή στάσιμων κεφαλαίων σε εμπορεύσιμους τίτλους και η μετακίνηση των σύνθετων επενδυτικών τίτλων στις καταστάσεις ειδικών οντοτήτων, προκάλεσαν ένα "ντόμινο" αλυσιδωτών αντιδράσεων στον αμερικανικό και ευρωπαϊκό τραπεζικό και κτηματομεσιτικό τομέα.

Χαρακτηριστικά αυτής της γενικευμένης κατάστασης είναι ο κίνδυνος κατάρρευσης τραπεζών από φημολογία, πώληση άλλων σε ιδιαίτερα χαμηλό τίμημα και άσκηση νομισματικής πολιτικής από τις Κεντρικές Τράπεζες με σκοπό τη διάσωση του χρηματοοικονομικού συστήματος και όχι για τη διασφάλιση των τιμών, όπως παραδοσιακά οφείλουν να πράττουν. Ζημιωμένα βγήκαν τα συστήματα που εκτέθηκαν στα "τοξικά", όπως χαρακτηρίστηκαν, ομόλογα, συστήματα που στρέφονται πλέον προς ένα νέο κρατικό παρεμβατισμό, παράλληλα με την κατάρτιση σχεδίων επίλυσης της κρίσης προτού επεκταθεί στην ευρύτερη οικονομία των κρατών που επλήγησαν.⁸

Έτσι, από τον Ιούνιο του 2007 δύο μεσαίου μεγέθους hedge funds της Bear Sterns (Μια διαχειριζόμενο χαρτοφυλάκιο επενδύσεων που χρησιμοποιεί προηγμένες στρατηγικές επενδύσεις, όπως μόχλευση, μακρά, βραχυπρόθεσμα και θέσεων σε παράγωγα, τόσο εγχώριες και διεθνείς αγορές με στόχο την δημιουργία υψηλών αποδόσεων (είτε σε απόλυτα μεγέθη όσο και κατά τη διάρκεια συγκεκριμένης αναφοράς της αγοράς), κλονίστηκαν από τα

• ⁸ Akerlof George, and Paul Romer (1994). Looting: The economic underworld of bankruptcy for profit. NBER Working Paper no. 1869. Cambridge, Mass.: National Bureau of Economic Research, April.

προβλήματα ρευστότητας και τελικά κατέρρευσαν τον Αύγουστο του ίδιου έτους. Ήταν τα πρώτα σε μια όλο και μεγαλύτερη αλυσίδα από όλο και πιο διακεκριμένα και ηχηρά ονόματα του χώρου. Δεκατρείς μόλις μήνες μετά, οι συνολικές ζημιές των τραπεζών ξεπερνούν παγκοσμίως τα 500 δις. δολάρια και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο προβλέπει ότι θα ανέλθουν στο 1 τρις. δολάρια⁹. Οι τιμές των ακινήτων συνεχίζουν να δέχονται ισχυρές πιέσεις και οι κεντρικές τράπεζες στην προσπάθειά τους να στηρίζουν τις αγορές προχωρούν σχεδόν καθημερινά μέσω συντονισμένων παρεμβάσεων σε «ενέσεις» ρευστότητας.

Τον Μάρτιο του 2008 παρατηρείται διόγκωση του προβλήματος της έλλειψης ρευστότητας. Οι τράπεζες παρουσιάζονται πλέον εξαιρετικά διστακτικές σε νέα δάνεια και απαιτούν υψηλότερο τόκο όταν το κάνουν, ενώ παράλληλα ένας σημαντικός αριθμός επενδυτικών οίκων και hedge funds αντιμετωπίζει μεγάλα προβλήματα. Παρόλο που η αμερικάνικη κυβέρνηση προσέφερε πακέτο βοήθειας με φοροαπαλλαγές 150 δις. δολαρίων, καταρρέει τελικά η Bear Stearns και η Fed προσφέρει εγγυήσεις προκειμένου η JP Morgan να προχωρήσει στην εξαγορά της. Παράλληλα μικρότερες τράπεζες καταρρέουν η μία μετά την άλλη, ανήμπορες να στηριχθούν από κάπου την ώρα που δίπλα τους διακεκριμένοι τραπεζικοί κολοσσοί κάνουν διαρκώς ανακοινώσεις που αφορούν σημαντικές ζημιές στα μέχρι πρότινος ακλόνητα χαρτοφυλάκια τους. Το οικονομικό τσουνάμι που έχει χτυπήσει τις Ηνωμένες Πολιτείες το 2007-2008 παρέχει μία μοναδική ευκαιρία για μια συντονισμένη στρατηγική.¹⁰

---

⁹ http://www.isfm.ch/oikonomiki_krisi.

¹⁰ Alessandrini Pietro and Michele Fratianni (2009). "Resurrecting Keynes to stabilize the international monetary system", Open Economies Review.

Κεφάλαιο 3^ο Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα κατά τα έτη 2008- 2010

3.1 Οι πρώτες επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα

Η εκδήλωση της διεθνούς κρίσης τον Αύγουστο του 2007, αλλά κυρίως η επιδείνωσή της τον Σεπτέμβριο του 2008, βρήκε την Ελλάδα σε μία κρίσιμη καμπή. Στη μέση μιας σοβαρής κυβερνητικής προσπάθειας αντιμετώπισης των διαρθρωτικών προβλημάτων της οικονομίας, κυρίως εκείνων που αφορούν το δημόσιο τομέα, τις μακροοικονομικές ανισορροπίες, αλλά και τη χαμηλή ανταγωνιστικότητα της χώρας. Είναι γεγονός ότι μέσα στο εξαιρετικά δυσμενές περιβάλλον που δημιούργησε η κρίση, η ελληνική οικονομία επέδειξε αρχικά αξιοσημείωτες αντοχές. Το 2008, η διεθνής οικονομική κρίση επηρέασε την Ελλάδα λιγότερο από ό,τι τις περισσότερες ευρωπαϊκές οικονομίες. Και αυτό, γιατί η διεθνής κρίση βρήκε την ελληνική οικονομία σε μία περίοδο κατά την οποία είχε ενισχυθεί λόγω της δημοσιονομικής προσαρμογής και των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων που εφαρμόζονταν. Η σοβαρή προσπάθεια που έγινε τα τελευταία πέντε χρόνια για την αντιμετώπιση των διαρθρωτικών προβλημάτων της οικονομίας, με τη στρατηγική της ήπιας δημοσιονομικής προσαρμογής και την πολιτική των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, είχε πράγματι θετικά αποτελέσματα.

Ωστόσο, χωρίς αμφιβολία, η διεθνής οικονομική κρίση βρήκε τη χώρα μας στη μέση της μεταρρυθμιστικής προσπάθειας. Από το τελευταίο τρίμηνο του 2008, οι βαθιά ριζωμένες διαρθρωτικές αδυναμίες της οικονομίας μας άρχισαν να αναδεικνύονται ανάγλυφα και έντονα. Αυτό συνέβη τόσο λόγω της επιδείνωσης της κρίσης των αγορών, όσο και λόγω της εντεινόμενης ύφεσης της παγκόσμιας οικονομίας.

Νωρίτερα από όλα αναδείχθηκαν τα διαρθρωτικά δημοσιονομικά προβλήματα της χώρας. Αυτά σχετίζονται κυρίως με το μεγάλο δημόσιο χρέος που δημιουργήθηκε μετά το 1981, και το οποίο πρέπει να αναχρηματοδοτείται στις διεθνείς αγορές. Σε συνθήκες διεθνούς πιστωτικής ασφυξίας τα περιθώρια των επιτοκίων διευρύνθηκαν σημαντικά. Αναδείχθηκαν όμως και άλλα δημοσιονομικά προβλήματα. Τα αδιέξοδα του ασφαλιστικού μας συστήματος, η εκτεταμένη φοροδιαφυγή και εισφοροδιαφυγή, και η έλλειψη πειθαρχίας στις δαπάνες τόσο στον στενό δημόσιο τομέα, όσο και στις δημόσιες επιχειρήσεις και οργανισμούς.

Το ότι οι πρώτες επιπτώσεις της κρίσης στη χώρα μας αποτυπώθηκαν στο δημοσιονομικό έλλειμμα και το χρέος δεν είναι διόλου τυχαίο. Διότι, στα δημόσια οικονομικά εστιάζονται οι κυριότερες διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας.

Η κρίση όμως οδήγησε σε ουσιαστική αναστολή της δεύτερης φάσης που είχε προγραμματισθεί. Οι πρώτες επιπτώσεις εμφανίσθηκαν στην υλοποίηση του προϋπολογισμού, ήδη από τα τέλη του 2007 καθώς και το 2008. Οι επιπτώσεις αυτές είναι σήμερα περισσότερο έντονες, λόγω της επιδείνωσης της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κατάστασης.

Επιπλέον, στις συνθήκες διεθνούς χρηματοπιστωτικής στενότητας που έχουν διαμορφωθεί, μετά την κατάρρευση της Lehman Brothers το Σεπτέμβριο του 2008, η Ελλάδα, παρά το γεγονός ότι είναι χώρα-μέλος της ζώνης του ευρώ, είδε τους τελευταίους μήνες τα περιθώρια των επιτοκίων της σε σχέση με τη Γερμανία να διευρύνονται.¹¹

3.2 Οι ελληνικές τράπεζες και η κρίση

Οι ελληνικές τράπεζες δηλώνουν πως δεν είχαν προλάβει να επενδύσουν ιδιαίτερα σε CDO, δε γνωστοποιήθηκε κατοχή Conduits ή SIVs εκ μέρους τους, όμως μετακύλησαν τα υψηλά διατραπεζικά επιτόκια στα παραδοσιακά προϊόντα τους. Οικονομικοί αναλυτές ερμηνεύουν πάντως κάποιες κινήσεις ως προάγγελο ανακατατάξεων και εκμετάλλευσης ευκαιριών στον τραπεζικό κλάδο της ελληνικής ή και της ευρωπαϊκής αγοράς. Σε ραδιοφωνική συνέντευξή του, ο διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος κ. Γ. Προβόπουλος επιβεβαίωσε τη συντηρητικότητα των ελληνικών τραπεζών και προειδοποίησε ακόμα και με εισαγγελική εντολή απέναντι σε όσους συντηρούσαν τη φημολογία για τον κίνδυνο απώλειας καταθετικών αποθεμάτων από ιδιωτικούς λογαριασμούς για λόγους ανταγωνισμού.

Παράλληλα, στην Ευρώπη παρατηρείται τεράστια ζήτηση στην αγορά χρηματοκιβωτίων και μετακίνηση των καταθέσεων σε ράβδους ή νομίσματα χρυσού. Τα οικονομικά ιδρύματα που επηρεάστηκαν περισσότερο από την κρίση αφορούσαν εκμετάλλευση ακινήτων (real estate), χωρίς να απουσιάζουν προβλήματα σε τραπεζικές ή ασφαλιστικές υπηρεσίες. Τα πραγματικά προβλήματα της κρίσης διαφάνηκαν στην ελληνική

---

¹¹ <http://www.alogskoufis.gr/uploads/files/2009052810158.pdf>

οικονομία, με την άνοδο των επιτοκίων και το συντηρητισμό του χρηματοπιστωτικού συστήματος να πλήττει δανειολήπτες, μικρομεσαίες επιχειρήσεις, την αγοραστική συμπεριφορά των καταναλωτών και λοιπές πτυχές της αγοράς, με άμεσο αντίκτυπο στην οικονομία. Για πρώτη φορά η Ελλάδα βρίσκεται στη δίνη μιας διεθνούς οικονομικής κρίσης. Διανύουμε μια δύσκολη εποχή. Η διεθνής κοινότητα αντιμετωπίζει σήμερα την πιο μεγάλη οικονομική σήμερα της μεταπολεμικής περιόδου. Βιώνουμε ένα μίγμα έκρηξης στις διεθνείς τιμές του πετρελαίου, των πρώτων υλών και των βασικών προϊόντων. Ο πληθωρισμός της ευρωζώνης υπερδιπλασιάστηκε. Η ακρίβεια εξελίχθηκε σε μείζον κοινωνικό πρόβλημα για όλες τις χώρες. Η ανεργία απειλεί σοβαρά τις κοινωνίες. Οι ρυθμοί ανάπτυξης της Ε.Ε. έπεσαν στο μισό. Η χρηματοοικονομική κρίση έφτασε στην καρδιά της Ευρώπης και χρηματοοικονομικοί οργανισμοί κλονίζονται. Κάποιοι έχασαν κάθε επαφή με τη διεθνή πραγματικότητα και ισχυρίζονται ότι για όλα φταίει η Ελληνική Κυβέρνηση.

Η οικονομία δεν αποτελεί μεμονωμένη υπόθεση. Είναι συνδεδεμένη με την πολιτική, με την ανθρώπινη φύση και με το τι θεωρείται ορθή συμπεριφορά. Σήμερα εκτιμώ ότι η τρέχουσα οικονομική κρίση ξεπερνά τα διαθέσιμα μέσα και δύσκολα μπορεί να υπάρξει λύση από τις αγορές και από το κράτος ξεχωριστά. Εκτιμώ, όμως, ότι θα μπορούσε να δοθεί οργανωμένα από το κράτος και από τις αγορές παράλληλα και συνδυασμένα, για να περιορισθούν οι επιπτώσεις της κρίσης. Απαιτείται ακόμη μια νέα νομοθεσία, για να ελέγχεται καλύτερα το χρηματοπιστωτικό σύστημα στο μέλλον, έτσι ώστε να μην δημιουργείται πιστωτικό χρήμα το οποίο μόνο ψευδαισθήσεις μπορεί να δημιουργήσει με επακόλουθο αποτέλεσμα την ύπαρξη φουσκών που αργά ή γρήγορα σκάνε, όπως στη συγκεκριμένη περίπτωση των subprime (δάνεια υψηλού κινδύνου). Δηλαδή δάνεια με μεγαλύτερο κίνδυνο (χωρίς εγγυήσεις), που προσέφεραν υψηλές αποδόσεις και οδήγησαν σε μια αγορά swap για να αντισταθμιστεί ο κίνδυνος, τα οποία τελικά έσκασαν. Πρέπει να αποτραπεί η επεκτατική νομισματική πολιτική για να εξέλθουμε από την κρίση, γιατί υπάρχει κίνδυνος να δημιουργηθούν νέες φούσκες. Τα πραγματικά όμως προβλήματα της κρίσης τα οποία επεκτάθηκαν και στο σύνολο των πολιτών, είναι η άνοδος των επιτοκίων, η δύσκολη λήψη δανείων, η άνοδος των τιμών των εμπορευμάτων και των καυσίμων που επέφεραν ακρίβεια και τη μείωση της αγοραστικής δύναμης των καταναλωτών. Δημιουργήθηκε πτώση των καταναλωτικών δαπανών, άρα και πτώση των κύκλων των εργασιών. Η ελληνική οικονομία, πρώτη φορά μετά από δεκαέξι χρόνια, βρίσκεται παγιδευμένη ανάμεσα στην οικονομική ύφεση και τη δημοσιονομική κατάρρευση. Αν δεν προχωρήσουμε σε ουσιαστικές αλλαγές, η οικονομία κινδυνεύει να βυθιστεί σε μακρόχρονη στασιμότητα, μόνιμη απώλεια εισοδημάτων και υψηλή ανεργία, με ότι αυτά συνεπάγονται

για την κοινωνική συνοχή. Αναποτελεσματικά αποδεικνύονται και τα μέτρα που έλαβε η κυβέρνηση για την αντιμετώπιση της κρίσης. Έτσι, σύμφωνα με την ΕΣΥΕ, το πρώτο τρίμηνο του 2009 χάθηκαν 70.000 θέσεις εργασίας, ενώ, παρά τα 28 δισ. ευρώ που δόθηκαν στις τράπεζες, η ρευστότητα δεν πέρασε στις επιχειρήσεις. Οι σφραγισμένες επιταγές έχουν ξεπεράσει τα 1,7 δισ. ευρώ. Αν μάλιστα επιβεβαιωθεί ότι η αξία των μεταχρονολογημένων επιταγών που κυκλοφορούν στην αγορά ξεπερνάει τα 250 δισ. ευρώ, τότε κινδυνεύουν όχι μόνο οι επιχειρήσεις αλλά και οι τράπεζες της χώρας.

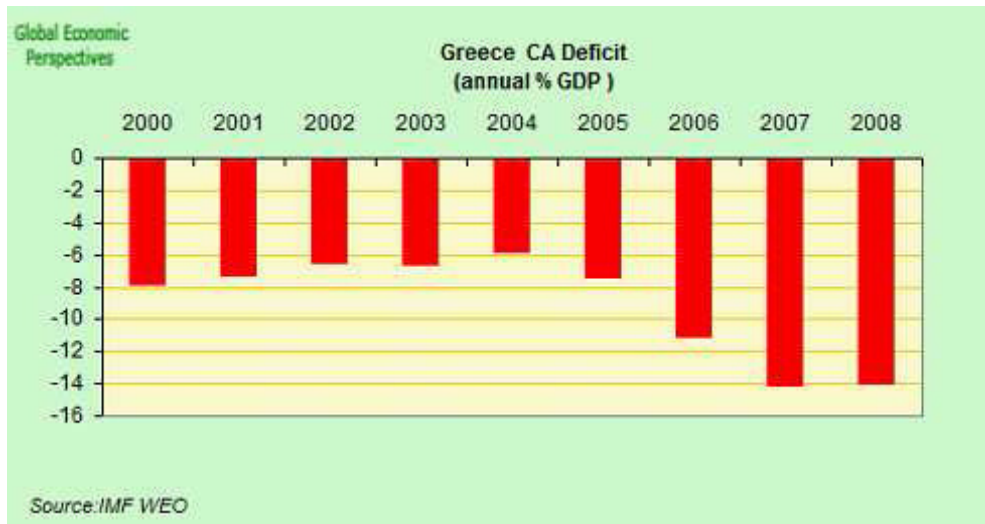
Είναι γνωστό ότι αποκλίσεις από τους στόχους παρατηρούνται σε όλους τους προϋπολογισμούς κατά την τελευταία τριακοπενταετία, αλλά τα τελευταία πέντε χρόνια διευρύνονται συνεχώς, καθιστώντας τους εντελώς αναξιόπιστους. Στην Συζήτηση Στρογγυλής Τράπεζας που διοργάνωσαν το Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ), και το Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (ΙΟΒΕ) στις 9 Φεβρουαρίου 2009, οι ομιλητές συμφώνησαν σε τρία βασικά σημεία:

1. ότι δεν έχει υπάρξει ανάλογο προηγούμενο στη μεταπολεμική περίοδο.
2. ότι δύσκολα μπορεί να προβλεφθεί το βάθος και η αναμενόμενη διάρκεια της κρίσης.
3. ότι πιθανόν δεν έχουμε ακόμα φτάσει στο χειρότερο σημείο της κρίσης. Σύμφωνα με τις προβλέψεις του διεθνούς Νομισματικού Ταμείου ο παγκόσμιος ρυθμός ανάπτυξης θα μειωθεί το 2009 στο 0.5%. Η πτώση αυτή οφείλεται κατά κύριο λόγο σε ένα φαύλο κύκλο αρνητικών αλληλοεπιδράσεων μεταξύ κεφαλαιαγορών και πραγματικής οικονομίας, ενώ στις αναδυόμενες οικονομίες σημαντικό ρόλο παίζει και η πτώση της ζήτησης από το εξωτερικό και η πτώση των άμεσων ξένων επενδύσεων. Αν το πρόβλημα της Ελλάδας μεγαλώσει τότε θα επιταχυνθεί και το πρόβλημα της Ισπανίας αλλά και της Ιταλίας και της Πορτογαλίας μέσω του μηχανισμού μετάδοσης χρηματιστηριακών ιών. Μία τέτοια εξάπλωση είδαμε στην Ανατολική Ευρώπη μετά τον Αύγουστο, ενώ παλαιότερα είχαμε δει στην ασιατική κρίση, στην κρίση της Ρωσίας, του Μεξικού κλπ. Στο επόμενο γράφημα βλέπουμε το έλλειμμα των

τρεχουσών συναλλαγών ως ποσοστό του ΑΕΠ να φτάνει το 15% κατά το 2007 και 2008.

Την ίδια στιγμή το δημόσιο χρέος είναι στα όρια του 90% του ΑΕΠ .

Πηγή: EUROBANK, «Διεθνής χρηματοοικονομική κρίση 2007-2008 & οικονομικές επιπτώσεις».

Ένας λόγος της αύξησης του εξωτερικού χρέους της Ελλάδας είναι η οξεία αύξηση των εγχώριων επενδύσεων που δε συνοδεύτηκε από αντίστοιχη αύξηση της αποταμίευσης. Στην πραγματικότητα η αποταμίευση των νοικοκυριών παρέμεινε σταθερή με ελαφρά μείωση και αυτό σημαίνει ότι η απόσταση μεταξύ των αποταμιεύσεων και των επενδύσεων μεγάλωσε σταθερά από το 2001 και μετά από 10,5% του ΑΕΠ στο 15% το 2006.¹²

Πράγματι, η σημερινή διεθνής οικονομική κρίση επώασθηκε σ' ένα υπερτροφικό χρηματοοικονομικό τομέα στον οποίο διακινήθηκαν αξίες πολλαπλάσιες των αξιών της παραγωγής δηλ. των πραγματικών αξιών. Έτσι, η παγκόσμια οικονομία λειτούργησε με μεγάλη ρευστότητα, εύκολο χρήμα που προκάλεσε μεγάλο πληθωρισμό χρηματοοικονομικών αξιών και χαμηλό πληθωρισμό τιμών του καταναλωτή. Όμως, στο πλαίσιο αυτής της ανάλυσης που κατανοεί την σημερινή διεθνή οικονομική κρίση ως αποτέλεσμα εξωγενών και όχι ενδογενών παραγόντων που επιδρούν αρνητικά στην ομαλή λειτουργία του διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος, οι μέχρι σήμερα αποφάσεις στις ΗΠΑ, στην Ευρώπη και την Ελλάδα «των ενέσεων ρευστότητας», των «εθνικοποιήσεων»

¹² <http://europedirect.eliamep.gr/archives/>

και των «μειώσεων επιτοκίων», αδυνατούν να εμποδίσουν την μετάβαση της χρηματοπιστωτικής κρίσης στην πραγματική οικονομία και να δημιουργήσουν συνθήκες ανάσχεσης της οικονομικής κρίσης και αποτροπής της διεθνούς οικονομικής ύφεσης.

Στις αρχές του καλοκαιριού του 2007 οι ΗΠΑ είδαν για άλλη μια φορά την οικονομία τους να συρρικνώνεται. Μία νέα λέξη άρχισε να απασχολεί όσους ασχολούνται με τα οικονομικά: τα subprimes δάνεια. Πρόκειται για στεγαστικά δάνεια που χρηματοδοτούν πέραν του 100% της αξίας του ακινήτου, καθώς επίσης και δάνεια με υψηλότερο επιτόκιο σε μη φερέγγυους δανειολήπτες. Αυτό σημαίνει ότι χορηγούνταν σε δανειολήπτες με μεγάλη πιθανότητα να μην μπορέσουν να τα αποπληρώσουν, είτε γιατί έχουν χαμηλό εισόδημα, είτε γιατί δεν έχουν μόνιμη εργασία. Επιπλέον, οι τόκοι είναι εξαιρετικά υψηλοί αλλά και κυμαινόμενοι, δίνοντας το έναυσμα δημιουργίας ενός κερδοσκοπικού συστήματος γύρω από αυτά. Με μόνο στόχο την επίτευξη κέρδους, τα δάνεια χορηγήθηκαν στα αμερικανικά νοικοκυριά, χωρίς προηγουμένως οι τράπεζες να ελέγξουν τη δυνατότητα αποπληρωμής τους. Αυτό σε συνδυασμό με την κρίση της αγοράς ακινήτων και την πτώση των τιμών επέφερε μία γενικευμένη κρίση. Ακολούθησαν κατασχέσεις σπιτιών και χιλιάδες εξώσεις. Η πώληση αυτών απλά επιδείνωσε την κατάσταση. Μέσα από αλυσιδωτές αντιδράσεις η ύφεση της αμερικανικής οικονομίας θεωρήθηκε πλέον δεδομένη.

Οι ανησυχίες όμως, έχουν εξαπλωθεί και στις ευρωπαϊκές και ασιατικές αγορές. Το αποτέλεσμα είναι οι κεντρικές τράπεζες να διοχετεύουν δισεκατομμύρια ευρώ ή δολάρια σε αυτές. Το συνολικό ύψος της ζημίας για το σύνολο της παγκόσμιας αγοράς αποτιμάται σε πάνω από 400 δισ. ευρώ, από τα οποία πάνω από 150 δισ. ευρώ εκτιμάται ότι θα είναι η ζημία που θα επιβαρύνει τις μεγάλες ξένες τράπεζες.

Οι τελευταίες δηλώσεις όμως, είναι πιο αισιόδοξες. Όπως δήλωσε ο επικεφαλής του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, κ. Dominique Strauss-Kahn, «τα χειρότερα από την πιστωτική κρίση έχουν περάσει». Η ανάπτυξη που σημειώθηκε κατά το πρώτο τρίμηνο του 2008 στην Ευρωζώνη ήταν πιο θετική από όσο αναμενόταν, με τη βοήθεια των επιδόσεων της Γερμανίας. Επίσης, ο πληθωρισμός σημείωσε κάμψη. Ωστόσο, ο ΟΟΣΑ από την πλευρά του, διατηρεί ορισμένες επιφυλάξεις για την πορεία της ανάπτυξης στο επόμενο εξάμηνο.

3.3 Ο αντίκτυπος της κρίσης του 2008 και στην Ελλάδα

Ο αντίκτυπος της κρίσης είναι πλέον εμφανής και στην Ελλάδα. Εκτιμάται ότι δεν έχουν επηρεαστεί μόνο οι τράπεζες αλλά και η αγορά ακινήτων, δημιουργώντας σαφείς προϋποθέσεις για να αυξηθεί το κόστος του χρήματος. Οι μετοχές του Χρηματιστηρίου Αθηνών, στις οποίες έχουν κάνει σημαντικές επενδύσεις οι ξένες τράπεζες έχουν πιεστεί πολύ. Σύμφωνα με τον πρόεδρο της Εθνικής Τράπεζας, κ. Τάκη Αράπογλου, «η σταθερότητα στις αγορές θα επανέλθει μετά το καλοκαίρι και ίσως προς το τέλος του χρόνου. Όταν καταρρέουν αμερικάνικες και ευρωπαϊκές τράπεζες με μεγέθη πολλαπλάσια όχι μόνο των αντίστοιχων ελληνικών αλλά και του συνόλου της ελληνικής οικονομίας, είναι λογικό να μην πείθεται εύκολα κανείς ότι το εγχώριο τραπεζικό σύστημα θα παραμείνει εσαεί στο απυρόβλητο. Κανείς λοιπόν δεν μπορεί να παράσχει απόλυτες εγγυήσεις και όλο έχουν συνηθίσει εδώ και καιρό να ζουν κυριολεκτικά μέρα με τη μέρα. Το θετικό της όλης υπόθεσης βέβαια είναι το εγχώριο τραπεζικό σύστημα δεν έχει εμπλακεί σε επικίνδυνες χρηματοδοτήσεις προς επισφαλείς επενδύσεις, ούτε έχει «ανοιχθεί» σε περίεργες τοποθετήσεις, καθώς τα περισσότερα δάνεια προέρχονται από την τοπική αγορά και τα πιο πολλά χαρτοφυλάκια τους θεωρούνται ασφαλή ακόμη με σχετικά αυστηρά κριτήρια.

Όπως φαίνεται και από έρευνα που έχει πραγματοποιηθείς μπορεί το ελληνικό Δημόσιο να αποδεικνύεται ότι πηγαίνει από το κακό στο χειρότερο στον αφορά στα στοιχεία του ελλείμματος και του χρέους, όμως οι ελληνικές τράπεζες δείχνουν ότι αντέχουν στην πρωτοφανή αυτή συγκυρία, με αποτέλεσμα να κλείσουν κερδοφόρα το πρώτο τρίμηνο του 2009. Το διάστημα αυτό ήταν το δυσκολότερο στην ιστορία τους, καθώς το κόστος χρήματος διατηρήθηκε σε υψηλά επίπεδα, αφού τα επιτόκια καταθέσεων δεν είχαν κόμη υποχωρήσει, ενώ και οι αγορές χρήματος παρέμεναν σε μεγάλο βαθμό παγωμένες. Η συνολική κερδοφορία τους αναμένεται να ξεπεράσει τα 500 εκατ. ευρώ, ενώ οι προβλέψεις που θα λάβουν για επισφάλειες θα ξεπεράσουν κατά εκτιμήσεις τα 700 εκατ. ευρώ. Η Εθνική Τράπεζα εξαιτίας της υψηλής ρευστότητας που διατηρεί έχει υπερβεί σε κέρδη, σύμφωνα με τις πρώτες εκτιμήσεις, τα 200 εκατ. ευρώ και ανάλογα με τις προβλέψεις ου θα πάρει μπορεί να προσεγγίσει τα 230 εκατ. ευρώ.

Η κρίση αυτή ξεκίνησε ως μια τοπική χρηματοπιστωτική κρίση, δηλαδή ως μια απρόβλεπτη σημαντική από μείωση της αξίας των περιουσιακών στοιχείων τραπεζών και χρηματοοικονομικών οργανισμών με αφορμή την υπερδιόγκωση και εν συνεχεία

κατάρρευση της στεγαστικής αγοράς των ΗΠΑ. Αιτία οι επισφαλείς τοποθετήσεις στις αγορές στεγαστικών δανείων μετά απο μια περίοδο αλόγιστης πιστωτικής επέκτασης και χρηματοοικονομικής μόχλευσης. Η κρίση εξελίχθηκε με αστραπιαία ταχύτητα σε κρίση φερεγγυότητας μεγάλων πιστωτικών ιδρυμάτων στις ώριμες αγορές, σε κρίση εμπιστοσύνης στις διατραπεζικές συναλλαγές, σε παγκόσμια κρίση ρευστότητας, και τέλος σε κρίση στην παγκόσμια πραγματική οικονομία. Διάυλος οι συστημικές διασυνδέσεις τόσο εντός της διεθνοποιημένης χρηματοπιστωτικής αγοράς και των τριών επιμέρους τομέων της, του χρηματιστηριακού, του επενδυτικού και του ασφαλιστικού, όσο και οι συστημικές διασυνδέσεις μεταξύ χρηματοπιστωτικού τομέα και πραγματικής οικονομίας.

Σήμερα, το παγκόσμιο εμπόριο και μαζί με αυτό η παγκόσμια ναυτιλία έχουν βυθιστεί σε βαθειά κρίση, καθώς οι ναύλοι έχουν καταρρεύσει. Σημαντικοί παραγωγικοί κλάδοι, σε παγκόσμιο επίπεδο, όπως η αυτοκινητοβιομηχανία, κλυδωνίζονται.

Η μετάδοση της κρίσης στην πραγματική οικονομία δημιουργεί με τη σειρά της νέες επισφάλειες και αυξάνει τους κινδύνους για τους ισολογισμούς των Τραπεζών, δημιουργώντας ακόμα μεγαλύτερη αβεβαιότητα για μελλοντικές απαιτήσεις κεφαλαιοποίησης.

Η κατανόηση των διασυνδέσεων αυτών μεταξύ χρηματοπιστωτικού και πραγματικού τομέα της κάθε οικονομίας αποτελεί προϋπόθεση για την διαμόρφωση πολιτικών αντιμετώπισης της κρίσης τόσο σε διεθνές όσο και σε εθνικό επίπεδο.

3.4 Πως ξεκίνησε η κρίση στην Ελλάδα

Το προμήνυμα είχε έρθει στις 9 Αυγούστου 2007, όταν η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα είχε υποχρεωθεί να παράσχει στις χρηματαγορές ρευστότητα 95 δις. Δολαρίων. Η διεθνής κρίση, τα πρώτα συμπτώματα της οποίας είχαν εμφανισθεί αρκετούς μήνες πριν στις ΗΠΑ, άγγιζε και την ευρωπαϊκή οικονομία. Ένα χρόνο μετά και έχοντας στοιχίσει έως στιγμής στο παγκόσμιο τραπεζικό σύστημα περίπου 480 δις. δολάρια, η κρίση βρίσκεται σε πλήρη εξέλιξη, αν και άρχισαν να παρουσιάζονται κάποια πρώτα ελπιδοφόρα μηνύματα. Στις 4 Αυγούστου 2008, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο προέβλεψε ότι ο ρυθμός ανάπτυξης στην ευρωζώνη θα διαμορφωθεί εφέτος στο 1,75% - παραπλήσια με τις εαρινές προβλέψεις

της Ευρωπαϊκής Επιτροπής- ενώ ο πληθωρισμός θα κινηθεί στο επίπεδο του 3,5%. Η ευρωζώνη, πλην ορισμένων κρατών μελών, φαίνεται ότι τελικά θα αποφύγει την ύφεση.

Οι αναλυτές εκτιμούν, όμως, ότι οι «ουλές» από την κρίση θα χρειασθούν βάθος χρόνου για να επουλωθούν. Είναι ενισχυτικό της συγκεκριμένης άποψης, η μείωση του δείκτη επιχειρηματικών και καταναλωτικών προσδοκιών στην ευρωζώνη τον Ιούνιο στο χαμηλότερο επίπεδο από το 2005 και η υποχώρηση των μεγάλων χρηματιστηρίων σε ποσοστό 20% και πλέον από την αρχή του τρέχοντος έτους. Η αύξηση των επιτοκίων του ευρώ και η εμφάνιση, παράλληλα με τη χρηματοοικονομική κρίση, των έντονων αυξήσεων των διεθνών τιμών του πετρελαίου, των τροφίμων και άλλων πρώτων υλών έκαναν την κατάσταση της ευρωπαϊκής οικονομίας ακόμη πιο περίπλοκη και δύσκολη.

Οι επενδύσεις, ιδιαίτερα στον κατασκευαστικό τομέα, συνεχίζουν να επιβραδύνονται ή και να μειώνονται, η κατανάλωση επηρεάζεται ακόμη αρνητικά και η εξυπηρέτηση του χρέους, ιδιωτικού και δημοσίου, επιβαρύνεται.

Η συγκεκριμένη κατάσταση επηρέασε, όπως είναι φυσικό, και την ελληνική οικονομία, επιτείνοντας προβλήματα που ήδη υπήρχαν, όπως είναι το υψηλό δημόσιο χρέος και η ανταγωνιστικότητα της οικονομίας. Το ελληνικό Δημόσιο αναγκάζεται πλέον, λόγω της αύξησης των επιτοκίων και των περιθωρίων των επιτοκίων, να δανείζεται για την κάλυψη των αναγκών του, περισσότερο και ακριβότερα. Για την ελληνική αγορά το κόστος δανεισμού είναι μεγαλύτερο, λόγω του κατά πολύ υψηλότερου δημοσίου χρέους - του δεύτερου υψηλότερου μεταξύ των κρατών μελών της ευρωζώνης.

Εκτιμάται ότι η διεύρυνση των επιτοκίων και των περιθωρίων των επιτοκίων επιβαρύνει το κόστος εξυπηρέτησης του δημοσίου χρέους κατά 300- 350 εκατ. ευρώ για το σύνολο του τρέχοντος έτους και με δεδομένο ότι ήδη απαιτούνταν άνω των 10 δισ. ευρώ ετησίως για πληρωμή τόκων. Η αύξηση των δαπανών για τόκους απαιτεί πρόσθετες παρεμβάσεις, στο πλαίσιο της δημοσιονομικής προσαρμογής, για το σύνολο των δημοσίων δαπανών.

Στο «μέτωπο» του πληθωρισμού, το σοκ ήταν ένα χρόνο μετά την έναρξη της Κρίσης κατά πολύ μεγαλύτερο σε άλλες χώρες της ευρωζώνης σε σχέση με την Ελλάδα. Ο μέσος όρος πληθωρισμού στους «15» εκτινάχθηκε από το 1,7% τον Αύγουστο 2007 στο 4% τον Ιούνιο 2008 και ενδέχεται να αυξηθεί περαιτέρω τον Ιούλιο στο 4,1%. Οι κύριες επιδράσεις προέρχονται από τα τρόφιμα και τα καύσιμα, με τον δείκτη των τροφίμων να καταγράφει τον Ιούνιο εφέτος άνοδο 6,4% σε ετήσια βάση από 2,1% τον Αύγουστο 2007 και τον δείκτη της ενέργειας να εκτινάσσεται σε ποσοστιαία άνοδο 16% τον Ιούνιο 2008 από μείον 0,9% τον

Αύγουστο πέρυσι. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Στατιστικής Υπηρεσίας (Ιούνιος 2008), μεταξύ των «15» η ποσοστιαία άνοδος του εναρμονισμένου πληθωρισμού στην Ελλάδα είναι η 4η χαμηλότερη σε σχέση με τον Αύγουστο πέρυσι. Από τη στιγμή εκδήλωσης των πρώτων συμπτωμάτων της κρίσης, ο εναρμονισμένος πληθωρισμός στην Ελλάδα αυξήθηκε από το 2,7% στο 4,9%, όπου και παρέμεινε τον Ιούλιο (αύξηση κατά 2,2 εκατοστιαίες μονάδες ή κατά 81,5%). Η ελληνική οικονομία είναι μέρος της ευρωπαϊκής και της παγκόσμιας οικονομίας και ταυτόχρονα είναι ελλειμματική. Η κυβέρνηση δανείζεται κάθε χρόνο δεκάδες δισεκατομμύρια ευρώ για να καλύψει τις ανάγκες του Δημοσίου αλλά και τους τόκους του εξωτερικού μας χρέους, που φτάνει τα 250 δισ. ευρώ.¹³ Σε μια περίοδο όπου οι πιστώσεις έχουν σταματήσει, είναι δύσκολο να βρούμε δανεικά. Στο μεταξύ οι ελληνικές τράπεζες επίσης δεν βρίσκουν εύκολα δανεικά από το διεθνές σύστημα και έτσι κόβουν τα δάνεια και δημιουργούν προβλήματα σε όλες τις επιχειρήσεις και τους ιδιώτες δανειολήπτες.

3.5 Τα αίτια της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα

Η οικονομική κρίση άρχισε τον Ιούνιο του 2007 με την κρίση στα sub-prime στεγαστικά δάνεια (δηλαδή τα δάνεια σε πολύ οικονομικά ασθενείς πιστολήπτες) στις ΗΠΑ. Αυτά έχουν προκαλέσει τεράστιες απώλειες σε όσους επένδυσαν σε τέτοια χρεόγραφα και σε όσους δάνεισαν σε επιχειρήσεις, τράπεζες και οργανισμούς που επένδυσαν σε τέτοια χρεόγραφα. Η κρίση αυτή άρχισε να γενικεύεται αφού φάνηκε πως και άλλα μεγάλα τραπεζικά και ασφαλιστικά ιδρύματα είχαν επενδύσει, ή εγγυηθεί επενδύσεις σε αμφιβόλου ποιότητας χρεόγραφα. Παρόμοιες ενέργειες είχε κάνει και η Ελλάδα, με αποτέλεσμα να πληγεί και αυτή από την οικονομική κρίση. Η ελληνική οικονομία για 13 περίπου χρόνια είχε εντυπωσιακή ανάπτυξη, υψηλότερη του μέσου όρου της και κατά συνέπεια πραγματοποίησε μια σημαντική σύγκλιση του βιοτικού επιπέδου των Ελλήνων πολιτών προς τον μέσο όρο της. Η περίπτωση της ελληνικής οικονομίας είναι ιδιαίζουσα. Από τη μια πλευρά, η χώρα δοκιμάζεται από τεράστιες μακροχρόνιες ανισοροπίες, όπως το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας, που απεικονίζεται στον υψηλότερο ελληνικό πληθωρισμό και το τεράστιο έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών. Από την άλλη, η χώρα μπορεί να ξεπεράσει την κρίση με τις λιγότερες δυνατές απώλειες σε σχέση με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες. Αιτία είναι **η ευρωστία του εγχώριου τραπεζικού συστήματος**, το οποίο απορρόφησε μέρος των κλυδωνισμών ήδη το 2008. Όμως, για να μειωθούν οι αρνητικές παρενέργειες της κρίσης απαιτείται άμεση ενεργοποίηση των ελληνικών Αρχών: Ο ρυθμός αύξησης των δανείων προς

---

¹³ <http://www.greekmoney.gr>

τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά δεν πρέπει να μειωθεί δραματικά, οι δημόσιες επενδύσεις πρέπει να πολλαπλασιαστούν, ενώ η κατανάλωση να διατηρηθεί στους ρυθμούς του 2%. Διαφορετικά, η ύφεση είναι πιθανή και μια τέτοια ύφεση στη συνέχεια θα σημαίνει στασιμότητα διαρκείας, αφού η έλλειψη μακροοικονομικών εργαλείων και οι μακροχρόνιες ανισοροπίες δεν επιτρέπουν τη γρήγορη ανάκαμψη.

Η ελληνική οικονομία ταλανίζεται από μακροχρόνιες ανισοροπίες, οι οποίες γίνονται ιδιαίτερα εμφανείς, στη διάρκεια της διεθνούς κρίσης. Το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας είναι ίσως το βαθύτερο πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας, αφού είναι διάχυτο παντού, σε ποικίλους τομείς, αγορές, δραστηριότητες και οικονομικές σχέσεις. Σύμφωνα με τα στοιχεία του 2008 της Παγκόσμιας Τράπεζας, η Ελλάδα ευκολία άσκησης επιχειρηματικής δραστηριότητας, παρουσιάζοντας μεν μία αύξηση 10 κατατάσσεται στην καθόλου αξιοζήλευτη 96η θέση σε σύνολο 181 χωρών ως προς την θέσεων σε σχέση με το 2007, αλλά παραμένοντας τελευταία ανάμεσα στις χώρες της ΕΕ 27.

Η κατάταξη της ελληνικής οικονομίας και στις επιμέρους κατηγορίες είναι απογοητευτική παρά την μικρή βελτίωση σε κάποιες από αυτές. Μια απλή συσχέτιση του βιοτικού επιπέδου των χωρών με τη διεθνή κατάταξή τους στην ανταγωνιστικότητα δείχνει το μέγεθος του προβλήματος: Η θέση της Ελλάδας θα έπρεπε να ήταν 42η, δηλαδή 54 θέσεις ψηλότερα από εκεί που βρίσκεται σήμερα. Συνεπώς, έχει πολύ δρόμο ακόμα να διανύσει η πολιτική των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Η Ελλάδα παραμένει επίσης ακριβότερη σε σχέση με τους κυριότερους εμπορικούς εταίρους της. Η πραγματική σταθμισμένη συναλλαγματική ισοτιμία επιδεινώνεται διαρκώς από το 2007. Τόσο ο υψηλότερος πληθωρισμός όσο και η ταχύτερη αύξηση του μοναδιαίου κόστους εργασίας δείχνουν μια σχετική έλλειψη ανταγωνισμού στις αγορές αγαθών και υπηρεσιών. Το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας πιστοποιείται σε μακροοικονομικό επίπεδο και από το μεγάλο και ευρυνόμενο έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών. Το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών ξεπέρασε το 2007 το 14 % του ΑΕΠ, σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος, έχοντας τριπλασιαστεί σε σχέση με την προ ΟΝΕ περίοδο. Το έλλειμμα συνεχίζει να διευρύνεται και το 2008, με τα προσωρινά στοιχεία για το πρώτο μισό του 2008 να το εμφανίζουν στα επίπεδα του 15,9%. Σύμφωνα με πρόσφατη μελέτη του ΔΝΤ για την Ελλάδα, το έλλειμμα αυτό δεν μπορεί να εξηγηθεί μόνον από την υψηλή ζήτηση της ελληνικής οικονομίας.¹⁴

---

¹⁴ <http://www.greekmoney.gr/>

Καταδεικνύει σαφώς και πρόβλημα ανταγωνιστικότητας. Εφόσον συνεχιστεί, το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών θα έχει ως αποτέλεσμα είτε τον μεγαλύτερο δανεισμό της χώρας είτε τη σταδιακή εξαγορά του ελληνικού κεφαλαίου από τους ξένους, με αρνητικές επιπτώσεις στο μελλοντικό βιοτικό επίπεδο, αφού στο μέλλον το εισόδημα των κατοίκων της Ελλάδας θα προέρχεται κυρίως από την εργασία και όχι τόσο από την κατοχή κεφαλαίου. Η άποψη λοιπόν ορισμένων αναλυτών ότι το έλλειμμα δεν είναι ανησυχητικό αφού, όντας η χώρα μας μέλος της Ευρωζώνης, χρηματοδοτεί εύκολα το έλλειμμα, δεν δίνει την πρέπουσα προσοχή στις μακροπρόθεσμες συνέπειές του στο βιοτικό επίπεδο. Το έλλειμμα μπορεί να οδηγήσει σε μία απότομη μελλοντική ύφεση.

3.6 Συνέπειες της οικονομικής κρίσης

Η διεθνής κρίση λειτουργεί ως τεστ αντοχής της ελληνικής οικονομίας. Η διεθνής κρίση έχει δημιουργήσει τρία κύρια προβλήματα: **Έλλειψη ρευστότητας, αφερεγγυότητα και απομόχλευση**. Η απομόχλευση είναι αυτή που μεταφέρει την κρίση από τον χρηματοοικονομικό χώρο στην πραγματική οικονομία και πηγάζει από τα προηγούμενα δύο προβλήματα, την αφερεγγυότητα και την έλλειψη ρευστότητας. Απομόχλευση σημαίνει ότι οι τράπεζες προσπαθούν να περιορίσουν το μέγεθός τους μέσω των δανείων ντους επειδή δεν δύνανται να βρουν τα απαραίτητα κεφάλαια για να υποστηρίξουν τις δραστηριότητές τους. Έτσι, περιορίζουν τις πιστώσεις και οδηγούν τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά σε συρρίκνωση των δραστηριοτήτων τους, γεγονός που σημαίνει μείωση του προσωπικού, αύξηση της ανεργίας, λιγότερο εισόδημα και επιμήκυνση της ύφεσης.

Στα θέματα φερεγγυότητας οι ελληνικές τράπεζες είναι πιο δυνατές από τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές. Ο λόγος κεφαλαίων προς ενεργητικό των ελληνικών τραπεζών είναι ο υψηλότερος στην Ευρώπη. Η κατάταξη των επιμέρους κυριότερων τραπεζών αναδεικνύει ως καλύτερη την EFG International στην Ελβετία με 13,52% και ως χειρότερη την DEXIA με 1,67% στο Βέλγιο. Πολλοί διερωτώνται πώς αυτό συνέβη. Η απάντηση είναι απλή: Οι ελληνικές τράπεζες υπήρξαν συντηρητικές και καινοτόμες. Δεν χρειάστηκε να ρισκάρουν επικίνδυνα για να έχουν μια καλή κερδοφορία. Το ελληνικό τραπεζικό σύστημα απελευθερώθηκε σχετικά νωρίς και, έτσι, είχε ήδη κάνει τις απαραίτητες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις. Υπάρχει μια θετική σχέση μεταξύ μεγέθους του προβλήματος κεφαλαιακής επάρκειας και μεγέθους του πακέτου διάσωσης. Το ελληνικό πακέτο, αν και το μισό από το πακέτο στο σύνολο της Ευρώπης, βρίσκεται κοντά στη γραμμή παλινδρόμησης, είναι δηλαδή ανάλογο του μικρότερου προβλήματος που επικρατεί στην Ελλάδα. Πάντως, μόνον η

Ελλάδα και η Αυστρία δεν έχουν καταφέρει να κάνουν νόμο έως σήμερα έστω και κάποια από τα μέτρα του πακέτου που δημοσιοποίησαν.

Το ζήτημα της έλλειψης ρευστότητας είναι πιο επικίνδυνο για τις ελληνικές τράπεζες διότι δεν έχει να κάνει με το πόσο υγιείς είναι, αλλά με την υπάρχουσα πίεση στη διεθνή διατραπεζική αγορά. Η πίεση αυτή δεν έχει εκλείψει ακόμα, παρά τις κυβερνητικές προσπάθειες στις επιμέρους χώρες. Το πρόβλημα μάλιστα είναι σχετικά μεγαλύτερο στην Ευρώπη από τις Η.Π.Α. Αυτό φαίνεται από την πορεία του περιθωρίου επιτοκίων στον μηνιαίο ή ακόμα και εβδομαδιαίο διατραπεζικό δανεισμό ανάμεσα στα ακάλυπτα και καλυμμένα με ενέχυρο δάνεια. Οι τράπεζες επιβάλλουν μεγαλύτερα επιτόκια μεταξύ τους στον ακάλυπτο δανεισμό και το περιθώριο αυτό δεν έχει μειωθεί τόσο πολύ στην Ευρωζώνη, όπως έχει συμβεί στις ΗΠΑ. Επίσης, ο φόβος είναι τόσο μεγάλος ώστε δεν υπάρχει σχεδόν καθόλου τριμηνιαίος δανεισμός. Όσες τράπεζες στην Ευρώπη διαθέτουν ρευστότητα, προτιμούν να την διακρατούν ή να την δανείζουν για πολύ μικρά χρονικά διαστήματα. Έτσι, οι τραπεζικές καταθέσεις στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα έχουν αυξηθεί υπέρογκα μετά τις 20 Σεπτεμβρίου, φτάνοντας τα €226 δις.

Οι ελληνικές τράπεζες χρησιμοποιούν την ευρωπαϊκή διατραπεζική αγορά και, κατά συνέπεια, η έλλειψη ρευστότητας τις επηρεάζει. Όμως, η ρευστότητα είναι μικρότερο πρόβλημα στην Ελλάδα σε σχέση με την υπόλοιπη Ευρωζώνη, όπως δείχνει και ο λόγος Δανείων προς Καταθέσεις. Ο λόγος αυτός στην Ελλάδα τον Αύγουστο του 2008 ήταν στο 92,4%, ο δεύτερος χαμηλότερος στην Ευρωζώνη μετά τη Μάλτα. Επομένως, δυνητικά, θα μπορούσε το πρόβλημα της έλλειψης ρευστότητας να λυθεί εκ των έδρων στην Ελλάδα, χωρίς τη χρήση της διεθνούς διατραπεζικής αγοράς, αλλά δεν φαίνεται να γίνεται προσπάθεια προς μια τέτοια κατεύθυνση.

3.7 Επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης

Σε διεθνή σύγκριση, ο χρηματοοικονομικός κίνδυνος για την Ελλάδα είναι μικρότερος, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι είναι μικρός.¹⁵

1. Ο κυριότερος κίνδυνος προέρχεται από την αύξηση των επιτοκίων, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι στη χώρα μας, το 80% περίπου των παλαιών στεγαστικών δανείων είχαν συναφθεί με κυμαινόμενο επιτόκιο. Η αναπόφευκτη αύξηση των μηνιαίων δόσεων, αφενός μειώνει το διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών και αυξάνει τον αριθμό αυτών που καθυστερούν τις δόσεις αποπληρωμής και αφετέρου μειώνει την ζήτηση στην αγορά κατοικιών.
2. Άλλος κίνδυνος προέρχεται από το γεγονός ότι πολλές ξένες τράπεζες έχουν σημαντικές θέσεις στο μετοχικό κεφάλαιο των ελληνικών τραπεζών με ότι αυτό συνεπάγεται για το μέλλον της ελληνικής χρηματαγοράς.
3. Εμφάνιση διαδικασιών κρίσης στο χρηματοπιστωτικό σύστημα στην Ελλάδα, θα βρει την πραγματική οικονομία σε αρκετά δύσκολη θέση, ιδιαίτερα εξαιτίας των επιπτώσεων της ακρίβειας.
4. Η έλλειψη ρευστότητας οδηγεί σε άνοδο των επιτοκίων δανεισμού των τραπεζών οι οποίες μετακυλούν το κόστος στους δανειολήπτες (1 δισ. ευρώ είναι η επιβάρυνση σύμφωνα με εκτιμήσεις τραπεζικών παραγόντων).
5. Το επιπλέον κόστος δανεισμού για το Δημόσιο ανέρχεται σε τουλάχιστον 500 εκ. ευρώ, ενώ στο β τρίμηνο του έτους ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ ήταν 3,5% έναντι 4% το ίδιο διάστημα πέρυσι.
6. Οι εξαγωγές παρουσιάζουν αισθητά σημάδια κάμψης. Προοιωνίζεται διόγκωση του ελλείμματος στο εξωτερικό ισοζύγιο που, σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, θα διαμορφωθεί φέτος στο 15,3% του ΑΕΠ από 14,1% το 2007.
7. Η επιβράδυνση της κατανάλωσης μειώνει τα φορολογικά έσοδα σε μία περίοδο όπου η υστέρησή τους έναντι του κυβερνητικού στόχου αγγίζει τα 800 εκ. ευρώ. Εντείνονται οι πιέσεις για νέες περικοπές σε κοινωνικές δαπάνες.
8. Δημοσιονομικά θα υπάρξει πίεση στα έσοδα ως αποτέλεσμα της αρνητικής πίεσης στα εισοδήματα και τους ρυθμούς ανάπτυξης.
9. Αρνητική επίδραση στο χρηματιστήριο.

---

¹⁵ <http://www.semet.gr>

- 10.** Βραδύτερους ρυθμούς στις επενδύσεις και στις επενδυτικές ροές.
- 11.** Αρνητική επίδραση στη ρευστότητα των τραπεζών και στον τραπεζικό δανεισμό. Δηλαδή, πολύ μεγαλύτερη δυσκολία και κόστος δανεισμού από τις τράπεζες.
- 12.** Αρνητική επίδραση στον τουρισμό εφόσον τα εισοδήματα των επισκεπτών μας συμπιέζονται.
- 13.** Αρνητική επίδραση στις εξαγωγές λόγω της πίεσης στα εισοδήματα διεθνώς. Οι διεθνείς εξελίξεις παίζουν ρόλο στα πράγματα στη χώρα μας. Είναι αναμενόμενο. Γι' αυτό και θα περίμενε κανείς να υπάρχει μια συστηματική και επείγουσα αντιμετώπιση φαινομένων όπως ο πληθωρισμός που επιτείνουν τα εγγενή προβλήματα της χώρας. Μια από τις αιτίες του υψηλού ελλείμματος στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών είναι ο υψηλότερος πληθωρισμός στην Ελλάδα. Κύρια αιτία είναι οι μονοπωλιακές και ολιγοπωλιακές καταστάσεις και η έλλειψη πραγματικού ανταγωνισμού που συνεπάγονται η παρεμβολή μεσαζόντων, η ύπαρξη ιδίως όσον αφορά τα αγροτικά προϊόντα κυκλωμάτων εμπορίας, οι συντεχνιακές πρακτικές που ακολουθούνται από κλάδους αυτοαπασχολούμενων και είναι αποδεκτές από το κράτος.¹⁶

---

¹⁶ <http://www.economia.gr>

Κεφάλαιο 4^ο Η οικονομική κρίση στον κλάδο του Εμπορίου

Σε αυτό το κεφάλαιο, θα αναφερθούμε διεξοδικά σε βασικές έννοιες που αφορούν τον εμπορικό κλάδο και συγκεκριμένα τις πωλήσεις, τα κέρδη, το κλείσιμο επιχειρήσεων και τις απολύσεις προσωπικού των εμπορικών καταστημάτων.

4.1 Όγκος λιανικών πωλήσεων

Ο όγκος λιανικών πωλήσεων μειώθηκε σημαντικά το τελευταίο διάστημα και μάλιστα η μείωση έφτασε σε ποσοστό 10,2% τον Ιούλιο του 2009 σε σχέση με τον αντίστοιχο μήνα του 2008, σύμφωνα με τα στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας. Αντίστοιχα, για την χρονική περίοδο 2008 προς 2007 είχε καταγραφεί υποχώρηση του δείκτη κατά 0,8%. Φέτος, οι λιανικές πωλήσεις έχουν μειωθεί αισθητά λόγω της εμφάνισης της οικονομικής κρίσης.

4.2 Πωλήσεις – Τζίρος

Σύμφωνα με την έρευνα που πραγματοποίησε η εταιρία δημοσκοπήσεων Interview σχετικά με τις συνέπειες της διεθνούς οικονομικής κρίσης σε πεντακόσιες μικρομεσαίες επιχειρήσεις-μέλη του Βιοτεχνικού Επιμελητηρίου Θεσσαλονίκης για την χρονική περίοδο από 29 Ιανουαρίου έως 2 Φεβρουαρίου, τα αποτελέσματα δείχνουν ότι η οικονομική κρίση πλήττει το 78,6% αυτών που συμμετείχαν στην έρευνα ενώ το 20,2% έχει επηρεαστεί λίγο ή δεν έχει επηρεαστεί καθόλου από αυτήν. Αξίζει να σημειωθεί ότι για την ίδια έρευνα αλλά για την περίοδο του Νοεμβρίου τα ποσοστά ήταν 69% και 31% αντίστοιχα. Το 80% των επιχειρήσεων που συμμετείχαν στην έρευνα απάντησαν ότι οι πωλήσεις τους έχουν περιορισθεί ακόμη και σε ποσοστό 90%,¹² ενώ ο τζίρος των επιχειρήσεων μειώθηκε κατά μέσο όρο 40%.

4.3 Κλείσιμο επιχειρήσεων

Τα τελευταία χρόνια και ειδικότερα μετά την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης, πολλές επιχειρήσεις λιανικού εμπορίου έχουν κλείσει. Σύμφωνα με ερευνητικά αποτελέσματα που προέκυψαν για τους δύο πρώτους μήνες του 2009, 136 επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται κυρίως στους τομείς τουρισμού, των υποδημάτων και του επίπλου διαγράφηκαν από το Βιοτεχνικό Επιμελητήριο Θεσσαλονίκης, λόγω πτώχευσης, συνταξιοδότησης κλπ. Εξάλλου, τα τελευταία τρία χρόνια, σύμφωνα με τα στοιχεία του Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης, 1.119 επιχειρήσεις κατέληξαν σε πτώχευση. Επιπλέον, στο χρονικό διάστημα 2007-2008, 360 επιχειρήσεις έκλεισαν στην Θεσσαλονίκη διότι δεν σύμφεραν οικονομικά. «Υπάρχουν αρκετές επιχειρήσεις που ξεκινούν τώρα, αλλά υπάρχουν

και πολύ περισσότερες που κλείνουν λόγω οικονομικών δυσκολιών. Ωστόσο, υπάρχουν νέοι επιχειρηματίες που τολμούν σε ένα νέο ξεκίνημα παρά την οικονομική κρίση. Για να διατηρηθούν όμως στην αγορά και να μην αναγκαστούν να κλείσουν την επιχείρησή τους, χρειάζονται αισιοδοξία και οικονομική ενίσχυση από την Πολιτεία», σύμφωνα με δήλωση που έκανε ο Πρόεδρος του Βιοτεχνικού Επιμελητηρίου Θεσσαλονίκης. Συγκεκριμένα:

- 136 επιχειρήσεις διαγράφηκαν από το ΒΕΘ τον Ιανουάριο και Φεβρουάριο του 2009
- 258 επιχειρήσεις διαγράφηκαν το 2010
- 360 βιοτεχνίες δεν παρουσίασαν το προβλεπόμενο κέρδος το χρονικό διάστημα 2008-2010
- Μείωση του τζίρου κατά 60% σε βιοτεχνίες έτοιμων ενδυμάτων στην Θεσσαλονίκη το β' εξάμηνο του 2008
- Μείωση των εξαγωγών έτοιμου ενδύματος κατά 15-20% το τελευταίο τρίμηνο του 2008
- Βιοτεχνίες υποδημάτων κλείνουν κάθε χρόνο σε ποσοστό 10%
- Οι νέες παραγγελίες υποδημάτων μειώθηκαν κατά 40% για την άνοιξη του 2009
- Μείωση του τζίρου κατά 70% σε βιοτεχνίες υποδημάτων μέχρι το τέλος του 2010
- 438 πτωχεύσεις επιχειρήσεων το 2006
- 439 πτωχεύσεις επιχειρήσεων το 2007
- 242 επιχειρήσεις κήρυξαν πτώχευση το 2008¹⁷

Στην συνέχεια έχουν συλλεχθεί στοιχεία που αναφέρονται σε επιχειρήσεις που έκλεισαν στην Θεσσαλονίκη κατά τους πρώτους επτά μήνες του 2009. Σύμφωνα με τα στοιχεία των τριών επιμελητηρίων της Αθήνας (Επαγγελματικό, Βιοτεχνικό και Εμποροβιομηχανικό), η κατακόρυφη μείωση του τζίρου και οι πολλές ακάλυπτες επιταγές οδήγησαν περισσότερες από 4.000 επιχειρήσεις της πόλης στο να «κατεβάσουν ρολά» από τις αρχές του έτους. Επόμενο λοιπόν είναι η επιχειρηματική δραστηριότητα συνεχώς να μειώνεται, καθώς ελάχιστοι είναι αυτοί που αποφασίζουν να ξεκινήσουν μια νέα επιχείρηση πόσο μάλλον κατά την διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Οι εγγραφές στα μητρώα των Επιμελητηρίων από τις αρχές του 2010 έχουν μειωθεί σε ποσοστό 10% σε σχέση με το προηγούμενο έτος. Ιδιαίτερα απογοητευτικά είναι και τα αποτελέσματα που προκύπτουν από

---

¹⁷ ΕΛΣΤΑΤ, Η κρίση συνεχίζει να χτυπά τη βιομηχανία ένδυσης.mht.

το Εμποροβιομηχανικό Επιμελητήριο Θεσσαλονίκης για τους πρώτους επτά μήνες του 2010, απ' όπου προκύπτει το συμπέρασμα πως οι επιχειρήσεις που διαγράφηκαν είναι διπλάσιες από εκείνες που εγγράφηκαν. Πιο συγκεκριμένα, από τις αρχές του έτους έως και τα τέλη του Ιουλίου, συνολικά 1.384 επιχειρήσεις διαγράφηκαν από τα μητρώα του Επιμελητηρίου, ενώ το ίδιο διάστημα μόλις 584 επιχειρήσεις εγγράφηκαν. Ωστόσο, πρέπει να τονίσουμε ότι τον προηγούμενο χρόνο είχαν καταγραφεί 635 εγγραφές και 635 διαγραφές. Στο Επαγγελματικό Επιμελητήριο από τις αρχές του έτους έχουν υποβληθεί συνολικά 2.190 αιτήσεις για διαγραφές επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται επί το πλείστον στον τομέα του εμπορίου, τον οποίο η οικονομική κρίση συνεχίζει και πλήττει ακόμη και σήμερα.

Σύμφωνα με δήλωση του διευθυντή της αναπτυξιακής εταιρείας του Επαγγελματικού Επιμελητηρίου κ. Παύλου Καζαντζίδη, τα εμπορικά καταστήματα είναι αυτά τα οποία έχουν περισσότερες πιθανότητες να κλείσουν παρά οι επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών, εξαιτίας του αυξημένου κόστους λειτουργίας λόγω του ενοικίου, των μισθών των υπαλλήλων, κ.λπ. Σύμφωνα με τα λεγόμενά του, οι διαγραφές των επιχειρήσεων είναι αυξημένες κατά 10% σε σχέση με πέρυσι, ενώ μειωμένες κατά 10% είναι οι εγγραφές. Ο ίδιος τόνισε ότι η οικονομική κρίση θα διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο τόσο στην συμπεριφορά των καταναλωτών όσο και σε αυτήν των εμπόρων και επιπλέον, ότι το επόμενο έτος θα αποτελέσει μεταβατικό στάδιο για το μέλλον της αγοράς.

4.4 Απολύσεις

Στα πλαίσια μιας έρευνας που πραγματοποιήθηκε από την εταιρεία δημοσκοπήσεων Interview σχετικά με τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης που αφορούν πεντακόσιες μικρομεσαίες επιχειρήσεις-μέλη του Βιοτεχνικού Επιμελητηρίου, στην περιοχή της Θεσσαλονίκης, οι ειδικοί κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι τρεις στους δέκα επιχειρηματίες έχουν προχωρήσει σε απολύσεις, ενώ μόλις το 3,9% αυτών που συμμετείχαν στην έρευνα απάντησε ότι έκανε προσλήψεις. Ωστόσο, το 65,9% δήλωσε ότι διατηρεί σταθερό τον αριθμό των εργαζομένων του.¹⁸

---

¹⁸ <http://www.veth.gov.gr>

Κεφάλαιο 5^ο Η οικονομική κρίση στον κλάδο της ένδυσης

5.1 Εξελίξεις στον κλάδο της ένδυσης

Σε κρίση βρίσκεται ο κλάδος ένδυσης και υπόδησης, σύμφωνα με τα στοιχεία πρόσφατης μελέτης της **Hellastat**. Η εγχώρια παραγωγή έχει συρρικνωθεί, οι παραγγελίες είναι μειωμένες και το λιανικό εμπόριο πλήττεται έντονα ως συνέπεια της οικονομικής ύφεσης. Βασικό χαρακτηριστικό του κλάδου αποτελεί η συρρίκνωση της εγχώριας παραγωγής, λόγω υψηλού ανταγωνισμού από χαμηλού κόστους εισαγόμενα προϊόντα, έλλειψης πρώτων υλών και υψηλού εργατικού κόστους. Η πτώση της παραγωγής έχει αποτυπωθεί στο κλείσιμο επιχειρήσεων, στην απόφαση μεταφοράς σε παραγωγικές μονάδες στο εξωτερικό (π.χ. Βαλκάνια, Ασία), καθώς και στη στροφή στις εισαγωγές.¹⁹

Ο κλάδος παρουσιάζει υψηλή εισαγωγική διείσδυση, με κύριες χώρες προέλευσης των προϊόντων την Ιταλία, την Κίνα και την Ισπανία. Το 2008 το έλλειμμα στην ένδυση ανήλθε σε €1,3 δισ. και σε 252,9 εκ. τεμάχια.

Οι εισαγωγικές επιχειρήσεις λειτουργούν σε συνθήκες έντονου ανταγωνισμού, σε δυο επίπεδα. Παρατηρείται ότι τα καταστήματα στην επαρχία έχουν επιδείξει μεγαλύτερη ανθεκτικότητα σε σχέση με τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στα δυο μεγάλα αστικά κέντρα. Ταυτόχρονα, οι επιχειρήσεις υιοθετούν πρακτικές με στόχο να τονώσουν τις πωλήσεις τους (π.χ. υψηλές εκπτώσεις από την έναρξή τους, προσφορές σε μέλη, προκρατήσεις προϊόντων, προωθητικές ενέργειες κ.τ.λ.).

¹⁹ <http://www.reporter.gr>

Τέλος, στην αγορά παρατηρείται στροφή των καταναλωτών στα εκπωτικά πολυκαταστήματα και τα μεμονωμένα καταστήματα στοκ, τα οποία διαθέτουν εμπορεύματα προηγούμενων σεζόν σε χαμηλότερες τιμές.

5.2 Αναφορές σχετικές με τις Πωλήσεις – Κέρδη – Κύκλος Εργασιών – Τζίρος

Συντριπτικό καταγράφεται σήμερα το ποσοστό των επιχειρήσεων-μελών του Β.Ε.Α. (85,4%) που έχουν επηρεαστεί αισθητά από την οικονομική κρίση. Περισσότερο ευάλωτες εμφανίζονται οι μικρότερες επιχειρήσεις, ενώ η κλαδική ανάλυση καταδεικνύει πως η ένδυση- έχει επηρεαστεί σχετικά περισσότερο. Από την σύγκριση με προηγούμενες έρευνες προκύπτει ότι την τελευταία τριετία **ο αριθμός των επιχειρήσεων που πλήττονται αισθητά από την κρίση καταγράφεται ολοένα και μεγαλύτερος.**²⁰

Η μείωση του τζίρου αποτελεί καθολικό πρόβλημα, αφού αναφέρεται από το σύνολο σχεδόν των ερωτηθέντων (9 στους 10). **Ο τζίρος μειώθηκε το 2009 σε σχέση με το 2008 κατά 1/3 περίπου** (σε μέσους όρους), συνεχίζοντας την πτωτική πορεία που καταγράφεται από το φθινόπωρο του 2008. Ζημιά εμφανίζει το 37,2% του συνόλου, με μεγαλύτερη συχνότητα στις μικρότερες επιχειρήσεις.

Η καθυστέρηση πληρωμής από τους πελάτες αναδεικνύεται σε ένα ακόμη σημαντικό πρόβλημα, αφού αναφέρθηκε από τους 7 στους 10 ερωτηθέντες. **Πάνω από το 50% εισπράττει τις οφειλές των πελατών του σε διάστημα τουλάχιστον 3-4 μηνών,** με κλάδους που επηρεάζονται σχετικά περισσότερο τα οικοδομικά, οι ηλεκτρικές συσκευές και οι εκδόσεις-εκτυπώσεις. **Ο χρόνος είσπραξης των οφειλών αυξήθηκε το 2009** από έναν έως και πάνω από 4 μήνες (σε σχέση με τον χρόνο καθυστέρησης του 2008) για το 52,5% των ερωτηθέντων.

Η πτώση του τζίρου και η έλλειψη ρευστότητας προκαλούν προβλήματα στην εύρυθμη λειτουργία των επιχειρήσεων. Το 40,6% αντιμετωπίζει δυσκολίες στην καταβολή ασφαλιστικών και φορολογικών υποχρεώσεων, το 35% καθυστερεί τις πληρωμές προς τους προμηθευτές, το 23% δυσκολεύεται να πληρώνει έγκαιρα ενοίκια και λογαριασμούς ΔΕΚΟ και οι τρεις στις δέκα επιχειρήσεις που απασχολούν προσωπικό έχουν δυσκολίες στην έγκαιρη καταβολή μισθών.

---

²⁰ <http://www.acsmi.gr>

Το 26% των επιχειρήσεων-μελών δήλωσαν ότι μείωσαν το προσωπικό τους κατά τουλάχιστον ένα άτομο σε σχέση με την αντίστοιχη περυσινή περίοδο. Στο σύνολο των επιχειρήσεων-μελών του Β.Ε.Α. η απασχόληση εκτιμάται ότι μειώθηκε κατά 25.000 άτομα και η εξέλιξη αυτή αφορά σχετικά περισσότερο τις μεγαλύτερες επιχειρήσεις και τους κλάδους των οικοδομικών δραστηριοτήτων, της ένδυσης-υπόδησης, των ηλεκτρικών συσκευών αλλά και τα κομμωτήρια. Σημειώνεται ότι το 26% που μείωσε το προσωπικό του πρέπει να προστεθεί στο ίδιο περίπου ποσοστό που δήλωσε ότι μείωσε το προσωπικό του και στην αντίστοιχη έρευνα μας τον Ιούλιο του 2009.

- Μέσα από αυτές τις συνθήκες, το 40% των μελών του Β.Ε.Α. εκτιμά ως «πολύ και αρκετά πιθανό» το ενδεχόμενο το επόμενο διάστημα να έχει σοβαρό πρόβλημα λειτουργίας, σε βαθμό που να κινδυνεύει με κλείσιμο της επιχείρησης. Τα υψηλότερα ποσοστά για αυτή την εκτίμηση εμφανίζονται στις μικρότερες επιχειρήσεις και στους κλάδο ένδυσης.
- Τα τέσσερα στα δέκα μέλη του ΒΕΑ ελπίζουν σε ανάκαμψη της οικονομίας μέσα στα επόμενα 2-3 χρόνια ενώ η πλειοψηφία εμφανίζεται αρκετά πιο απαισιόδοξη αναμένοντας την οικονομική βελτίωση αργότερα.
- Ως προς την τραπεζική χρηματοδότηση ένα 35% των μελών του Β.Ε.Α. πιστεύει ότι θα την χρειαστεί μέσα στο επόμενο βμηνο - πιο πολύ δε οι μεγαλύτερες επιχειρήσεις - και από αυτούς ένα 44% είναι διατεθειμένο να την αναζητήσει ακόμα και με δυσμενέστερους όρους σε σχέση με το παρελθόν. Από αυτούς που θα ζητούσαν χρηματοδότηση για κεφάλαια κίνησης, η πλειονότητα (44% περίπου) θα ζητούσε ποσό μέχρι 30.000€ και ένα 17% περίπου μεταξύ 30-50.000€. ²¹

Για κάθε μία μικρομεσαία επιχείρηση που ανοίγει στο κλείνουν δύο, σύμφωνα με στοιχεία που έδωσε στη δημοσιότητα το Βιοτεχνικό Επιμελητήριο Αθήνας. Όμως, η «λαίλαπα» των λουκέτων πλήττει με σφοδρότητα και τις αγορές της Βόρειας Ελλάδας, καθώς στους εμπορικότερους δρόμους των μεγάλων πόλεων πάνω από το 10% των καταστημάτων παραμένουν κλειστά και «στα αζήτητα», με λίγες πιθανότητες να επαναδραστηριοποιηθούν στους επόμενους μήνες Αυτό δείχνει έρευνα της ΕΣΕΕ στη Θεσσαλονίκη, τη Λάρισα και τέσσερις ακόμη πόλεις της Μακεδονίας (Καβάλα, Κοζάνη,

---

21 <http://www.igraphics.gr/infographics/2010/03/22/greece/krisi-pligma-viotexnia>

Έδεσσα, Βέροια), από την οποία προκύπτει ότι η εικόνα σε γενικές γραμμές είναι καλύτερη από αυτή της Αττικής, αλλά με μόνο μία εξαίρεση, τα ποσοστά των λουκέτων εκφράζονται με διψήφιο αριθμό.

Το οκτάμηνο Ιανουαρίου - Αυγούστου διαγράφηκαν από τα μητρώα του BEA 2.076 επιχειρήσεις, ενώ γράφηκαν μόλις 1.088 νέες, δηλαδή περίπου οι μισές. Σε σχετική ανακοίνωσή του, το BEA επισημαίνει ότι στην πραγματικότητα η συρρίκνωση της βιοτεχνικής δραστηριότητας είναι μεγαλύτερη, δεδομένου ότι πολλές επιχειρήσεις που διακόπτουν τη δραστηριότητά τους δεν ενημερώνουν το Επιμελητήριο. Μεγάλος αριθμός των διαγραφών οφείλονται στο κλίμα εξόδου προς συνταξιοδότηση που διαμορφώθηκε τους τελευταίους μήνες, ενώ οι νέες εγγραφές σε πολλές περιπτώσεις υποκρύπτουν εξαρτημένη εργασία, η οποία για ασφαλιστικούς λόγους λαμβάνει τη μορφή επιχειρηματικής δραστηριότητας. Ουσιαστικά, τονίζει η ανακοίνωση, από το δυναμικό του BEA χάνονται μεταποιητικές επιχειρήσεις με συμβολή στην παραγωγή εγχώριας προστιθέμενης αξίας, οι οποίες δεν αναπληρώνονται από τις νέες εγγραφές, που στην πλειονότητά τους αποτελούν επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών αυτοαπασχολούμενων.

Οι μεταβολές που σημειώθηκαν το 2010 στην παραγωγή της ελληνικής βιομηχανίας ειδών ενδυμασίας αντανακλούν, σύμφωνα με στελέχη επιχειρήσεων του κλάδου, αφενός την εξασθένηση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της εγχώριας παραγωγής και, αφετέρου, τη μείωση της εσωτερικής ζήτησης, εξαιτίας της συμπίεσης των καταναλωτικών δαπανών των ελληνικών νοικοκυριών για είδη ένδυσης.

Επί συνόλου 19 κατηγοριών προϊόντων του κλάδου, όπως αυτές προσδιορίζονται από την **Ελληνική Στατιστική Αρχή, άνοδο του όγκου παραγωγής την περίοδο Ιανουαρίου - Δεκεμβρίου 2010, σε σύγκριση με το 2009, παρουσίασαν μόνο δύο (10,5%), σε αντίθεση με τις άλλες 17 (89,5%), οι οποίες εμφανίζουν πτώση.**

Η συνολική παραγωγή ειδών ενδυμασίας στη χώρα μας το δωδεκάμηνο Ιανουαρίου - Δεκεμβρίου 2010 ήταν μειωμένη, σε σύγκριση με το δωδεκάμηνο του 2009, κατά 23,1%, σε επίπεδα τα οποία είναι κατώτερα από τα αντίστοιχα του έτους 2005 κατά 51,6%. Την ίδια περίοδο του 2009 είχε καταγραφεί μείωση της τάξεως του 23,6%, σε σχέση με το 2008.

Η καθοδική πορεία της παραγωγής του κλάδου το 2010 ήταν συνεχής, δεδομένου ότι και κατά το πρώτο τετράμηνο η παραγωγή ήταν μειωμένη κατά 22,5% σε ετήσια βάση. Ειδικότερα τον Δεκέμβριο κατεγράφη επιτάχυνση της πτωτικής πορείας, με μείωση 27,5%, σε σύγκριση με τον ίδιο μήνα του 2009.²²

Τα έσοδα των επιχειρήσεων παραγωγής ειδών ενδυμασίας μειώθηκαν το 2010 κατά 18,2%, ενώ το 2009 είχαν μειωθεί κατά 19,7%. Η μικρότερη, σε σύγκριση με τον όγκο παραγωγής, μείωση των εσόδων οφείλεται, προφανώς, σε διαφοροποίηση του μείγματος των προϊόντων της παραγωγής και στην αύξηση των τιμών τους τελευταίους μήνες του έτους, λόγω της δραματικής ανατίμησης του βάμβακος. Εντονότερη ήταν η μείωση του τζίρου τον Δεκέμβριο του 2010, οπότε τα έσοδα ήταν χαμηλότερα από τα αντίστοιχα του Δεκεμβρίου του 2009 κατά 23,1%.

Η παραγωγή του κλάδου των ενδυμάτων αντιστοιχούσε κατά την ΕΛΣΤΑΤ, σύμφωνα με έρευνα που είχε διεξαχθεί το 2005, στο 3,4% της συνολικής παραγωγής της ελληνικής μεταποιητικής βιομηχανίας. Ωστόσο, στο μεσοδιάστημα η παραγωγή ειδών ενδυμασίας στη χώρα μας μειώθηκε κατά 50%

---

²² <http://voliotaki.blogspot.com>

Κεφάλαιο 6^ο Η οικονομική κρίση και ο κλάδος των ασφαλειών

6.1 Ο αντίκτυπος της οικονομικής κρίσης στον Ασφαλιστικό κλάδο

Το θέμα της παγκόσμιας Οικονομικής κρίσης που απασχολεί όλους τους τομείς της αγοράς το τελευταίο διάστημα, απασχόλησε σημαντικά και την Ευρωπαϊκή ασφαλιστική αγορά. Ποσοτικά, η Ευρωπαϊκή ασφαλιστική αγορά επηρεάζεται έμμεσα από την οικονομική κρίση λόγω της πτώσης της χρηματιστηριακής αγοράς αλλά επηρεάζεται και άμεσα λόγω της μείωσης του κύκλου εργασιών των εταιριών. Δεδομένου ότι η ασφαλιστική αγορά αποτελεί ένα από τους μεγαλύτερους θεσμικούς επενδυτές ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί στον τομέα διαχείρισης των εταιρικών χαρτοφυλακίων επενδύσεων.

Η χρηματοπιστωτική κρίση η οποία ξεκίνησε από τις ΗΠΑ και γρήγορα διαδόθηκε στην Ευρώπη και τον υπόλοιπο κόσμο είχε ως αφορμή τη ραγδαία μείωση των τιμών των ακινήτων στις ΗΠΑ. Αναφορικά με τα αίτια, θα πρέπει να αναφερθεί ότι πριν την κρίση, είχε προηγηθεί περίοδος ταχείας πιστωτικής επέκτασης και χαμηλών επιτοκίων δανεισμού. Επίσης, κατά τη διάρκεια της ίδιας περιόδου παρατηρήθηκε η χρήση χρηματοοικονομικών προϊόντων των οποίων η σύνθεση χαρακτηριζόταν από αδιαφάνεια και κακή αξιολόγηση, ενώ συνέτεινε και το γεγονός ότι οι τράπεζες μεγάλωσαν σε μέγεθος και αλληλεξάρτηση. Η κρίση επηρέασε αρνητικά τις τιμές των περιουσιακών στοιχείων και την πιστωτική επέκταση κυρίως σε χώρες με πτυγμένους τους τομείς των χρηματοοικονομικών υπηρεσιών, των κατασκευών και των εξαγωγικών δραστηριοτήτων. Μετά την εκδήλωση της κρίσης, εκδηλώθηκαν ύφεση, ανεργία και προβλήματα ρευστότητας με αποτέλεσμα πολλές επιχειρήσεις του χρηματοπιστωτικού τομέα να αντιμετωπίσουν έντονα προβλήματα και κάποιες από αυτές να χρεοκοπήσουν. Η συντονισμένη δράση διεθνών οργανισμών, κρατών και κεντρικών τραπεζών περιόρισε τις επιπτώσεις της κρίσης αλλά η ύφεση η οποία ακολούθησε υποχρέωσε τις Ευρωπαϊκές χώρες να υιοθετήσουν προγράμματα δημοσιονομικής λιτότητας. Στην Ευρωπαϊκή ασφαλιστική αγορά, παρατηρήθηκε μεγάλη πτώση στην παραγωγή ασφαλιστρών το 2008 και στη συνέχεια σταθεροποίηση το 2009. **Οι ασφαλίσεις Ζωής εμφάνισαν μεγάλη μείωση το 2008 ενώ οι ασφαλίσεις κατά Ζημιών μειώθηκαν το 2009**. Ειδικότερα στον κλάδο αυτοκινήτου, παρατηρήθηκε μείωση επί τρία συναπτά έτη, 2008 και 2009, 2010. Τα κατά κεφαλήν ασφαλιστρα Ζωής με αφετηρία το 2008

επέστρεψαν στο επίπεδο του 2005 ενώ η αντίστοιχη δαπάνη για ασφαλίσεις κατά Ζημιών δεν εμφάνισε αξιοσημείωτη μεταβολή.²³

6.2 Η Ευρωπαϊκή ασφαλιστική αγορά

Σύμφωνα με τα προσωρινά μεγέθη έτους 2009 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ασφαλίσεων (CEA), η Ευρωπαϊκή Ασφαλιστική αγορά είχε σταθεροποιητική πορεία το 2009 σε σχέση με το 2008 σε αντίθεση με τη μεγάλη μείωση από το 2007 προς το 2008. Τα χρόνια πριν τη χρηματοπιστωτική κρίση είχαν παρατηρηθεί 4 συναπτά έτη ανοδικής πορείας. Η συνολική παραγωγή μειώθηκε κατά 0,5% το 2009 (σε σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες) και έφτασε το 1 τρις. €, κυρίως οδηγούμενη από τον κλάδο Ζωής. **Για λόγους σύγκρισης, η συνολική παραγωγή ασφαλιστρών μειώθηκε περισσότερο από 11% (σε σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες) κατά το 2008 σε σχέση με το 2007.**²⁴

6.3 Οι μεταβολές των μεγεθών

α) Σύνολο

Η παραγωγή ασφαλιστρών γνώρισε συνεχείς αυξήσεις από το 2005 ως το 2010 όμως με εμφανώς μικρότερους ρυθμούς τα δύο τελευταία χρόνια. Συγκεκριμένα, από τα 4,3 δισ. € το 2005, έφτασε στα 5,4 δισ. € το 2010. Μάλιστα, η αύξηση η οποία διαπιστώθηκε το 2006 έφτασε το 10,1% και ακολουθήθηκε από μία επίσης μεγάλη αύξηση 8,3% το 2007. Η συνέχεια χαρακτηρίστηκε από πιο μικρές αυξήσεις επηρεασμένες από τις επιδράσεις της χρηματοπιστωτικής κρίσης και της ύφεσης που ακολούθησε. Έτσι, οι αυξήσεις ήταν 1,8% το 2009 και 4,5% το 2010.

Όμως, διαφορετική ήταν η επίδραση της κρίσης στους δύο μεγάλες κατηγορίες ασφάλισης: τις ασφαλίσεις Ζωής και τις ασφαλίσεις κατά Ζημιών.²⁵

A) Ασφαλίσεις Ζωής

Οι ασφαλίσεις Ζωής γνώρισαν αύξηση από το 2005 έως το 2007 από τα 2 στα 2,5 δισ. €. Ποσοστιαία, οι αυξήσεις αντιστοιχούσαν στο 17,5% το 2006 και 8,3% το 2007. Αντιθέτως, το 2008 παρατηρήθηκε μείωση (1%) σε σχέση με το 2007 και το 2009 και 2010 μία πολύ μικρή αύξηση (0,5%).

B) Ασφαλίσεις κατά Ζημιών

---

²³ <http://www.eaee.gr>

²⁴ <http://www.eaee.gr>

²⁵ <http://www.eaee.gr>

Οι ασφαλίσεις κατά ζημιών γνώρισαν συνεχείς αυξήσεις από έτος σε έτος παρά τις αρνητικές εξελίξεις στο οικονομικό περιβάλλον. Η παραγωγή ήταν 2,3 δισ. € το 2005 και συνέχισε αυξανόμενη μέχρι και το 2010, άλλοτε με μικρές αυξήσεις, γύρω στο 4%, κι άλλοτε με μεγάλες αυξήσεις, πάνω από 8%.

Ειδικότερα στον κλάδο Αστικής Ευθύνης Οχημάτων, η παραγωγή του 2005 και του 2006 ήταν 1,2 δισ. € και γνώρισε σχετικά μεγάλη αύξηση το 2007 (7,2%) και ακόμη μεγαλύτερη αύξηση το 2010 (15,1%). Η παραγωγή του συγκεκριμένου κλάδου έφτασε το 1,5 δισ. Το 2010.²⁶

6.4 Ελληνική Ασφαλιστική αγορά

Στην Ελλάδα, η παραγωγή ασφαλιστρών σταμάτησε να γνωρίζει τις σημαντικές αυξήσεις τις οποίες γνώριζε μέχρι και το 2007 και κινήθηκε με ρυθμούς αύξησης 2-4% το 2008 και το 2009 και 2010. Ειδικότερα οι ασφαλίσεις Ζωής, οι οποίες γνώριζαν επίσης μεγάλες αυξήσεις πριν το 2007, μειώθηκαν το 2008 και έμειναν σταθερές το 2009 και 2010. Αντιθέτως, οι ασφαλίσεις κατά Ζημιών είχαν συνεχώς αυξητική τάση με ρυθμούς 4-8% χωρίς να φαίνεται ότι επηρεάζονται από τις εξελίξεις. Βεβαίως, αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην παραγωγή του κλάδου Αστικής ευθύνης χερσαίων οχημάτων, ο οποίος σημείωσε πολύ μεγάλη αύξηση το 2009(περίπου 15%) αλλά 2010.

Ενώ οι επιδράσεις της οικονομικής κρίσης εμφανίστηκαν στην παραγωγή ασφαλιστρών, δεν διαπιστώθηκε το ίδιο και στις αποζημιώσεις, οι οποίες σημείωσαν συνεχείς και μεγάλες αυξήσεις 6-12% ετησίως. Παράλληλα, την ίδια χρονική περίοδο (2008) παρουσίασαν σημαντική κάμψη και τα σημαντικότερα οικονομικά μεγέθη των ασφαλιστικών επιχειρήσεων, όπως το Ενεργητικό (-2,5%), τα Ίδια κεφάλαια (-25%) και τα αποτελέσματα προ φόρων (ζημίες 480 εκατ. €). Το μέσο κατά κεφαλήν ασφαλιστρο γνώρισε συνεχείς αυξήσεις σε όλη τη διάρκεια της πενταετίας, την περίοδο έως το 2007 οδηγούμενο από τις δαπάνες για τις ασφαλίσεις Ζωής και στη συνέχεια από τις ασφαλίσεις κατά Ζημιών. Το ποσοστό των επενδύσεων επί του ΑΕΠ έβαινε αυξανόμενο από 4,8% το 2005 σε πάνω από 5,2% το 2007. Ο δείκτης γνώρισε απότομη καθίζηση το 2008 αλλά επέστρεψε ,τα δύο επόμενα έτη, σε ακόμη μεγαλύτερη αξία ως ποσοστό του ΑΕΠ 2009 και 2010.

---

²⁶ <http://portal.kathimerini.gr>

Η ύπαρξη ρευστού στην αγορά επέτρεπε στην αναλογία των χρεωστών ασφαλιστρών προς παραγωγή να μειώνεται συνεχώς μέχρι το 2007 αλλά η έλλειψη ρευστότητας η οποία ακολούθησε, εκτίναξε το δείκτη σε πολύ υψηλά επίπεδα. Πάντως, θεωρείται ότι υπάρχει η δυναμική του κλάδου της Ιδιωτικής Ασφάλισης για ανάκαμψη όταν η οικονομία επανέλθει σε αναπτυξιακή πορεία.²⁷

6.5 Ασφάλειες αυτοκινήτων

Η ασφάλιση αυτοκινήτου αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους κλάδους δραστηριοποίησης της Ελληνική ασφαλιστική αγοράς όπου συμμετέχουν 41 επιχειρήσεις με παραγωγή 1,9 δισ. € και καταβολές αποζημιώσεων 1 δισ. € το 2009. Η μεγαλύτερη σε όγκο ασφαλιστρών, κάλυψη των αυτοκινήτων είναι η υποχρεωτική ασφάλιση αστικής ευθύνης έναντι τρίτων. Σημαντικές καθυστερήσεις αποζημιώσεων - που θα ξεπερνούν τον ένα χρόνο - από το Επικουρικό Κεφάλαιο Ασφάλισης Αυτοκινήτων εκτιμάται ότι θα είναι η βασική επίπτωση του οικονομικού αδιέξοδου στο οποίο έχει περιέλθει το ταμείο.

Το επικουρικό, σύμφωνα με πληροφορίες, έχει χτυπήσει ήδη αρκετές πόρτες τραπεζών και στην Ελλάδα και στο εξωτερικό ζητώντας τη σύναψη δανείου (κάτι που έχει κάνει και στο παρελθόν) χωρίς όμως να συναντήσει θετική ανταπόκριση ενώ οι ετήσιες εισφορές των ασφαλιστικών εταιρειών ανέρχονται μόλις σε 70 εκατ. ευρώ και οι απαιτήσεις που πρέπει να καλύψει το ταμείο ξεπερνούν ήδη τα 600 εκατ. ευρώ.

Η αναζήτηση ενός τρόπου άμεσης χρηματοδότησης του Επικουρικού αποτελεί βασικό θέμα διερεύνησης της ασφαλιστικής αγοράς το τελευταίο διάστημα καθώς η "εύκολη" λύση της αύξησης των εισφορών των ασφαλιστικών εταιρειών είναι θέμα που δεν το συζητούν οι εταιρείες μια και στη χώρα μας η συμμετοχή τους στο Επικουρικό είναι ήδη από τις υψηλότερες στην ΕΕ. Στις περισσότερες χώρες η εισφορά είναι 2% ή 3% ενώ σε άλλες όπως και στη χώρα μας φτάνει μέχρι και το 5% που είναι το υψηλότερο ποσοστό συμμετοχής.

Η Ένωση Ασφαλιστικών Εταιρειών Ελλάδος έχει ήδη "χτυπήσει το καμπανάκι" στο υπουργείο Οικονομικών και συγκεκριμένα στον υφυπουργό κ. Φ. Σαχινίδη ενημερώνοντας για το αδιέξοδο στο οποίο βρίσκεται ήδη το Επικουρικό προκειμένου να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις του.

Οι εναλλακτικές προτάσεις δεν είναι πολλές. Πέρα από το δανεισμό που προκρίνεται ως η καλύτερη λύση αλλά η άρνηση των τραπεζών δημιουργεί εμπλοκή, η δεύτερη σκέψη είναι να επέλθουν αλλαγές στη διαδικασία εκκαθάρισης των ασφαλιστικών εταιρειών και

---

²⁷ <http://www.tovima.gr/finance/article/?aid=363772>

στην αντικειμενικοποίηση των αποζημιώσεων «μη οικονομικής φύσης» όπως είναι δηλαδή οι αποζημιώσεις για ψυχική οδύνη και ηθική βλάβη ή να μπει πλαφόν στις αποζημιώσεις που θα καταβάλλει το Επικουρικό.

Η περίπτωση να μην καλύπτονται οι υποχρεώσεις ασφαλιστικών εταιρειών που έκλεισαν αν και συζητήθηκε φαίνεται να μην προχωράει. Υπενθυμίζεται ότι ο βασικός λόγος για τον οποίο συστήνονται τα επικουρικά είναι για την κάλυψη των ζημιών από ανασφάλιστο ή άγνωστο όχημα και μόνο μερικές χώρες όπως και η δική μας, μεταξύ αυτών, περιλαμβάνουν στη δικαιοδοσία του επικουρικού και τις περιπτώσεις αποζημιώσεων από ασφαλιστικές εταιρείες που έκλεισαν.

Να σημειωθεί όμως σε αυτό το σημείο ότι υπάρχει και η ευθύνη του ελεγκτικού μηχανισμού που επιτρέπει να λειτουργούν, επί μακρόν, ασφαλιστικές εταιρείες που δεν ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις του νόμου και που εν τέλει έχει οδηγήσει στο να εκπαιδευτεί η αγορά μας σε έναν στρεβλό ανταγωνισμό.

Τέλος σημειώνεται ότι μέχρι σήμερα τα έσοδα που έχει πάρει το Επικουρικό από τις εκκαθαρίσεις ασφαλιστικών εταιρειών που κλείνουν είναι σημαντικά χαμηλότερα από τα έξοδα που καλείται να καλύψει για τις εταιρείες που κλείνουν, γι αυτό και δημιουργήθηκε το τεράστιο έλλειμμα.

Το 2009 υπήρξε μια ιδιαίτερα προκλητική χρονιά για την παγκόσμια οικονομία. Το πρώτο τρίμηνο του έτους, η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση που ξεκίνησε το 2008 κορυφώθηκε με αποτέλεσμα την κατάρρευση των χρηματαγορών και την επικράτηση πανικού στις τάξεις των επενδυτών. Σύντομα η πραγματική οικονομία επιδεινώθηκε περαιτέρω με πρωτοφανής ρυθμούς επιβράδυνσης για πολλές οικονομίες ανεπτυγμένων χωρών.

Η οικονομική κρίση που επικράτησε, επηρέασε και την αναπτυξιακή πορεία του ασφαλιστικού κλάδου. Σύμφωνα με τα στοιχεία που δημοσίευσε η ΕΠ.Ε.Ι.Α., η ασφαλιστική παραγωγή του κλάδου Ασφαλίσεων Ζωής συρρικνώθηκε κατά 2,9% με τις συνολικές εργασίες να διαμορφώνονται στα Ευρώ 2,4 δις έναντι Ευρώ 2,5 δις το 2008. Από την άλλη μεριά ο κλάδος Γενικών Ασφαλίσεων κατέγραψε αύξηση των εργασιών του κατά 3,7%, με συνολικές εργασίες Ευρώ 2,9 δις το 2009, αντισταθμίζοντας έτσι την πτωτική πορεία του κλάδου Ασφαλίσεων Ζωής, με αποτέλεσμα οι συνολικές εργασίες του ασφαλιστικού κλάδου να κλείσουν με οριακή άνοδο 0,6%. Επιπλέον η χρονιά που πέρασε στιγματίστηκε από τις ανακλήσεις αδειών λειτουργίας πέντε ασφαλιστικών εταιριών, που δημιούργησαν

αναστάτωση στο χώρο της ιδιωτικής ασφάλισης, πλήττοντας το κύρος και την αξιοπιστία της ασφαλιστικής αγοράς.²⁸

Χρειάστηκε η συντονισμένη παρέμβαση των κυβερνήσεων των χωρών, των εποπτικών αρχών καθώς και των νομισματικών αρχών για να αναστραφεί το δυσμενές κλίμα. Η υιοθέτηση πρωτοφανών μέτρων στήριξης του χρηματοπιστωτικού τομέα (εθνικοποιήσεις, ενέσεις ρευστότητας, κρατικές ενισχύσεις κεφαλαίων, κρατικές εγγυήσεις) σε συνδυασμό με μέτρα δημοσιονομικής και νομισματικής χαλάρωσης (συμβατικά και μη) κατόρθωσαν να ανακόψουν τη φρενήρη πτώση και να σταθεροποιήσουν τις διεθνείς αγορές. Ως αποτέλεσμα της αποκατάστασης της εμπιστοσύνης των επενδυτών και της ενίσχυσης της πραγματικής οικονομίας, τα πρώτα σημάδια ανάκαμψης των οικονομιών άρχισαν να διαφαίνονται προς το τέλος του έτους πρωτίστως στις ευέλικτες οικονομίες της Νοτιοανατολικής Ασίας. Παράλληλα, άρχισε να διαφαίνεται ότι η ανάκαμψη δεν θα είναι ομοιόμορφη και πως οι οικονομίες με μεγάλες διαρθρωτικές αδυναμίες όπως η Ελληνική θα παραμείνουν ευάλωτες για αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα. Στη Χώρα μας η χρηματοπιστωτική κρίση έφθασε με καθυστέρηση και σε συνδυασμό με την πολιτική αστάθεια και την προεκλογική περίοδο επέτειναν την κρίση και οδήγησαν σε δημοσιονομικό εκτροχιασμό, κρίση αξιοπιστίας και σε δυσκολίες αναχρηματοδότησης της χώρας.

Η οικονομική κρίση που πλήττει την οικονομική ζωή της χώρας δεν θα μπορούσε να αφήσει ανεπηρέαστο και τον κλάδο ασφάλισης αυτοκινήτου, τον πιο ανεπτυγμένο της αγοράς, προκαλώντας μεγάλα προβλήματα σε δεκάδες εταιρείες και χιλιάδες πελάτες τους. Στα προβλήματα του κλάδου που είχαν συσσωρευτεί την τελευταία δεκαετία εξ αιτίας του κλεισίματος πολλών ασφαλιστικών εταιρειών, ήρθε τώρα να προστεθεί και η οικονομική αδυναμία χιλιάδων οδηγών είτε να εξοφλήσουν τα ασφάλιστρα των αυτοκινήτων τους είτε πολλών άλλων που επιλέγουν να οδηγούν ανασφάλιστα οχήματα. Σύμφωνα με εκτιμήσεις παραγόντων της ασφαλιστικής αγοράς, υπολογίζεται πως σήμερα κυκλοφορούν στους ελληνικούς δρόμους περίπου 1 εκατομμύριο ανασφάλιστα αυτοκίνητα φέρνοντας μπροστά σε οικονομικό αδιέξοδο τις ασφαλιστικές εταιρείες που αδυνατούν να εισπράξουν τα ασφαλιστήρια χιλιάδων πελατών τους που δηλώνουν αδυναμία πληρωμής λόγω της κρίσης. Έτσι όλο και περισσότεροι Έλληνες επιλέγουν το ρίσκο της κυκλοφορίας χωρίς ασφαλιστική κάλυψη.

Από την πλευρά τους οι εταιρείες και με βάση τα νέα δεδομένα που έχει προκαλέσει στην αγορά η οικονομική κρίση και με δεδομένη την αδυναμία εισπράξης των οφειλών από

---

²⁸ Η Ελλάδα στη δίνη της οικονομικής κρίσης, Γιάννης Γεράσης, εκδόσεις Ροές Δοκίμια (σελ. 163-164).

τους παρά μη έχοντες πελάτες τους, έχουν ξεκινήσει έναν αγώνα δρόμου περικοπών. Στα πλαίσια της προσπάθειας συμπίεσης του κόστους λειτουργίας τους όλο και περισσότερες ασφαλιστικές εταιρείες προχωρούν σε σημαντική μείωση των ποσών με τα οποία αποζημιώνουν τους όλο και λιγότερους «καλοπληρωτές» πελάτες τους ενώ για τις επισκευές των αυτοκινήτων χρησιμοποιούν πλέον δικά τους συνεργεία. Σύμφωνα με στοιχεία της Ένωσης Ασφαλιστικών Εταιρειών το έλλειμμα του Επικουρικού Κεφαλαίου της Ασφάλισης Αυτοκινήτου για το 2010 έφτασε τα 629 εκατομμύρια ευρώ αναγκάζοντας τους επικεφαλής του κλάδου να εκπέμψουν σήμα κινδύνου προς το υπουργείο Οικονομικών.

Η αρμόδια Επιτροπή Εποπτείας Ιδιωτικής Ασφάλισης (ΕΠΕΙΑ) ανακοίνωσε στις 22/11/10 τα στοιχεία παραγωγής ασφαλιστρών και πληρωθεισών αποζημιώσεων α' εννεάμηνου του τρέχοντος έτους 2010. Πρώτη εξ αυτών είναι το αποκαλυπτικό και χαρακτηριστικό γεγονός της απώλειας, μεταξύ εξεταζομένων 32 Ασφαλιστικών Εταιριών και 4 Αλληλασφαλιστικών Συνεταιρισμών, 430.568 ασφαλιστηρίων συμβολαίων χερσαίων οχημάτων κατά την 30/9/10 σε σχέση με την 30/9/09.²⁹

Αν προστεθούν και οι εκτιμώμενες απώλειες Οκτωβρίου-Νοεμβρίου, τότε σίγουρα υπερβαίνουμε τις 500.000 ασφαλιστήρια αυτοκινήτων λιγότερα από τις 30/9/2009 και ποσοστό που προσεγγίζει το 10% των ασφαλιζομένων. Εξ αυτών προκύπτουν καυτά ερωτήματα, που αφορούν τους πάντες και τα πάντα, αφού εδώ πρόκειται περί αποκαλύψεως «βόμβας» μεγατόνων, με τρομακτικές οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες για την χώρα και τους πολίτες της.

Το πρώτο ερώτημα-καυτή πατάτα, είναι το πώς και γιατί χάθηκε, αιφνίδια και ταχύτατα, ένας τόσος μεγάλος και αφύσικος αριθμός ασφαλιστηρίων αυτοκινήτων, που, κατά πρώτη ερμηνεία, σημαίνει ότι από 30/9/09 μέχρι σήμερα έμειναν ανασφάλιστα περίπου 500.000 αυτοκίνητα!!! Αν αυτά προστεθούν στα μέχρι το έτος 2009 φερόμενα ως από ετών ανασφάλιστα, όπως κατά καιρούς ανακοινώνεται, τότε ο αριθμός των ανασφάλιστων οχημάτων είναι τρομακτικός και αληθινή κινούμενη, ή έστω και μερικά «σταθμευμένη», «βόμβα», οικονομική και κοινωνική. Και αν η διογκούμενη αποχή από τις εκλογές δεν έχει άμεσες και ορατές συνέπειες, τούτη εδώ η «αποχή» από την, για άμεσους κοινωνικούς και οικονομικούς λόγους, θεσπισθείσα και νομοθετηθείσα υποχρεωτική ασφάλιση αστικής ευθύνης οχημάτων, έχει άμεσες και τρομακτικές συνέπειες τόσο για την οικονομία και την κοινωνία μας, όσο και για τον καθέναν μας χωριστά.³⁰

---

²⁹ <http://www.eaee.gr>

³⁰ <http://www.insurancedaily.gr>

Δίνουμε μόνον τις παρακάτω ενδεικτικές συνέπειες, που ήδη συμβαίνουν, τις οποίες όσοι είχαν υποχρέωση να τις αποκαλύψουν τις αποσιωπούν και μάλιστα ένοχα, με όσα και ό,τι συνεπάγεται αυτό.

Από τα ίδια ανακοινωθέντα, έγκυρα στοιχεία, προκύπτει ότι το μέσο ετήσιο ασφάλιστρο είναι 200 € κατά όχημα, γεγονός που σημαίνει ότι οι ιδιοκτήτες ενός περίπου εκατομμυρίου ανασφάλιστων οχημάτων κέρδισαν 200 εκατομμύρια ευρώ, παράνομα και σε βάρος άλλων τουλάχιστον έξι εκατομμυρίων τροχοφόρων νομοταγών ασφαλισμένων, που, δια του Επικουρικού Κεφαλαίου, καλούνται να αποζημιώνουν και τις ζημίες που προκαλούν τα, κατά παράβαση του νόμου και της επιβαλλόμενης πρόνοιας, ανασφάλιστα οχήματα!

Αυτό όμως το, επίσης δια νόμου, Επικουρικό Κεφάλαιο των υποχρεωτικώς εγγεγραμμένων μελών του, Ασφαλιστικών Εταιριών και Αλληλασφαλιστικών Συνεταιρισμών, είναι ήδη προβληματικό και φαίνεται ότι δεν ευρίσκει Τράπεζα να δανειοδοτηθεί για να καλύψει τις ραγδαία αυξανόμενες υποχρεώσεις του. Συνεπώς, η μαύρη και πικρή αλήθεια είναι ότι οι κάτοχοι ενός περίπου εκατομμυρίου ανασφάλιστων οχημάτων και για να ωφεληθούν παράνομα 200 € κατά μέσο όρο ετησίως, παίζουν κορώνα-γράμμα και ρώσικη ρουλέτα την περιουσία, ελευθερία και επιβίωση-ανάπτυξή τους, αφού διατρέχουν τον κίνδυνο, κάθε ώρα και στιγμή, να γίνουν πρόξενοι υλικών και σωματικών βλαβών προς τρίτους, με τεράστια και ασύλληπτα χρηματικά ποσά αποζημιώσεων, που σίγουρα δεν έχουν και συνεπώς διατρέχουν άμεσο και πιθανό κίνδυνο να κατασχεθεί όλη τους η λοιπή και όποια περιουσία, να καταστραφούν οικονομικά και να φυλακισθούν. Και όλα αυτά -και πολλά άλλα- για 200 € ετησίως, δηλαδή λιγότερο από 1 € την ημέρα.

Αυτά τα αληθή και πραγματικά δεδομένα μήπως διδάχθηκαν, τονίσθηκαν και κατανοήθηκαν, σε όλες τους τις διαστάσεις και συνέπειες, στον μέσο έλληνα πολίτη; Πότε και από ποιον διαμορφωτή και δημόσιο Φορέα; Μόνον οι Ασφαλιστές τα λένουν και κανένας δεν τους ακούει, ενώ τους σέρνουν και από πάνω τα «εξ αμάξης». Όμως και κατά τον εξεταζόμενο χρόνο έχασαν οι συγκεκριμένες Ασφαλιστικές Εταιρίες και μάλλον όχι οι Αλληλασφαλιστικοί Συνεταιρισμοί τα αντίστοιχα 200 εκ. ευρώ ασφαλιστρων από τα ανασφάλιστα οχήματα.

Είναι επόμενο και για να μη φανούν στις οικονομικές τους καταστάσεις, φερεγγυότητες, αποθέματα, ζημίες τους και πολλά άλλα συνεπακόλουθα, να βρίσκουν εμφανείς και αφανείς τρόπους μετακυλίσεως της σοβαρότατης απώλειας αυτής στις τσέπες των νομιμοταγών ασφαλισμένων, δια των αυξήσεων ασφαλιστρων, που μεσοσταθμικά

φαίνεται ότι εγγίζει το 17% κατά το εξεταζόμενο χρονικό διάστημα, ενώ όλοι εμφανίζονται ότι «παγώνουν» ή και «μειώνουν» τα ασφάλιστρα, δεδομένου μάλιστα ότι η κάθε Ασφαλιστική Εταιρία καθορίζει τα δικά της ασφάλιστρα και όχι τα συνολικά.

Ενδεικτικά, επίσης, αναφέρουμε ότι η απώλεια ασφαλιστηρίων και συνεπώς ασφαλίσεων ενός ποσού περί τα 200 εκ. ευρώ, μόνον από τις παράνομες και απαγορευμένες μη ασφαλίσεις αυτοκινήτων, αποστερεί περί τα 40-50 εκ. ευρώ αμοιβές σε επαγγελματίες και οικογενειάρχες Διαμεσολαβητές Ασφαλίσεων, που συνθέτουν την βάση και κορμό του Θεσμού των Ιδιωτικών Ασφαλίσεων, κυρίως όμως το φτωχό και υπερδανεισμένο κράτος μας από απώλεια σοβαρών εσόδων του και το οποίο, αντί να προστατεύσει τον ίδιο τον φορολογούμενο πολίτη και κάθε επιχείρηση, διδάσκοντας και διαδίδοντας τα σωτήρια οφέλη της Ασφάλισης, επιδίδεται σε αγώνα δρόμου λήψεως τεραστίων δανείων, με εθνικές δεσμεύσεις και μόνιμες υποθηκεύσεις της ντροπής, λέγοντάς μας το «κομπογιαννίτικο» ότι επιχειρεί να θεραπεύσει την χρόνια πάθησή μας, του υπερδανεισμού και της φτώχειας μας με νέα και ληστρικότατα δάνεια!

Κεφάλαιο 7^ο Ερευνητικό μέρος

7.1 Ερωτηματολόγιο και έρευνα στο κατάστημα ρούχων του κ. Σεραφείμ Γιαννόπουλο στο Αγρίνιο στην οδό Γρίβα και Σταΐκου γωνία

Στο κεφάλαιο αυτό παραθέτουμε το ερωτηματολόγιο που εξετάσαμε στο κατάστημα ένδυσης Γιαννόπουλος Σεραφείμ στο Αγρίνιο στην οδό Γρίβα και Σταΐκου γωνία. Το κατάστημα αυτό λειτουργεί στο Αγρίνιο από το 1980., δηλαδή περίπου τριανταένα (31) χρόνια. Πάντοτε το προτιμούν οι πελάτες για την ποιότητα των ρούχων καθώς και για τις πολύ καλές τιμές του σύμφωνα με τον ιδιοκτήτη του κ Γιαννόπουλο σεραφείμ. Όμως τα τελευταία χρόνια 2008, 2009 και 2010 το κατάστημα αντιμετωπίζει πρόβλημα στις πωλήσεις του εξαιτίας της οικονομικής κρίσης που χαρακτηρίζει την ευρύτερη αγορά . Μέσα από τις ερωτήσεις που απευθύναμε στον κ. Γιαννόπουλο αλλά και το διεξοδικό διάλογο που είχαμε μαζί του σας παραθέτουμε τα παρακάτω αποτελέσματα της έρευνάς μας.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ

1). Έχετε παρατηρήσει να δημιουργούνται προβλήματα στην επιχείρησή σας τα οποία σχετίζονται με την πρόσφατη παγκόσμια οικονομική κρίση;

1	2	3	4
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ

2). Θεωρείτε τις απολύσεις προσωπικού σας ως αναγκαίο και απαραίτητο μέτρο για την αντιμετώπιση των πιο πάνω προβλημάτων;

1	2	3	4
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ

3). Έχετε ήδη αναγκαστεί να προχωρήσετε σε απολύσεις προσωπικού σας ως συνέπεια της πρόσφατης οικονομικής κρίσης; Αν ΝΑΙ, Πόσους υπαλλήλους σας έχετε ήδη αναγκαστεί να απολύσετε;

1	2	3	4
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ

4). Αντιμετωπίζετε πρόβλημα ρευστότητας στην επιχείρησή σας;

1	2	3	4
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ

5). Διαπιστώνετε δυσκολίες στην πρόσβαση της επιχείρησής σας σε τραπεζική χρηματοδότηση;

1	2	3	4
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ

6). Διαπιστώνετε δυσκολίες ή καθυστερήσεις στην ένταξη των επιχειρήσεών σας σε κοινοτικά ή ειδικά προγράμματα;

1	2	3	4
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ

7). Έχετε διαπιστώσει πτώση του κύκλου εργασιών της επιχείρησής σας λόγω της οικονομικής κρίσης;

1	2	3	4
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ

8). Αντιμετωπίζετε προβλήματα στην αποπληρωμή οφειλών πελατών σας προς την επιχείρησή σας;

1	2	3	4
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ

9). Η οικονομική κρίση σας ώθησε στην προώθηση προϊόντων ποιοτικά λιγότερο καλά;

1	2	3	4
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ

10). Η οικονομική κρίση σας ανάγκασε να "ρίξετε" αρκετά τις τιμές;

1	2	3	4
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ

7.2 Αριθμητικές κλίμακες και στατιστική επεξεργασία

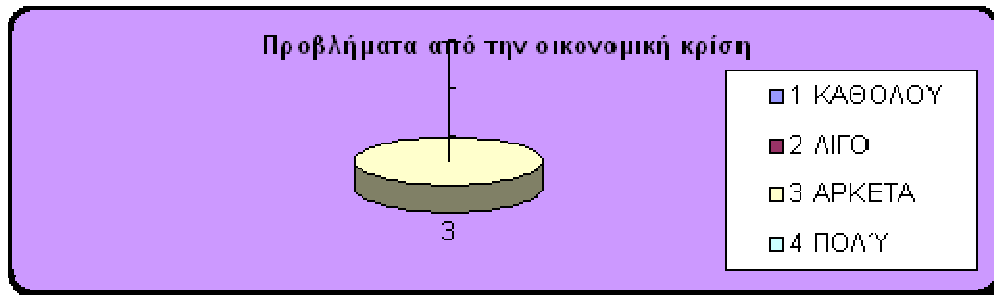
Η βαθμολόγηση κάθε ερώτησης έγινε με μία κλίμακα από το 1-4. Στη συνέχεια η επεξεργασία των ερωτήσεων και απαντήσεων πραγματοποιήθηκε με το πρόγραμμα της Microsoft Excell προκειμένου να δούμε τις ποσοστιαίες μεταβολές. Σημειώνοντας τους βαθμούς σε κάθε ερώτηση φαίνεται το πρόβλημα που αντιμετωπίζει ο κλάδος της ένδυσης στη συγκεκριμένη περίοδο 2008-2010 και τι συνέπειες έχει επιφέρει στην χρηματοοικονομική αγορά .

1) Έχετε παρατηρήσει να δημιουργούνται προβλήματα στην επιχείρησή σας τα οποία σχετίζονται με την πρόσφατη παγκόσμια οικονομική κρίση;

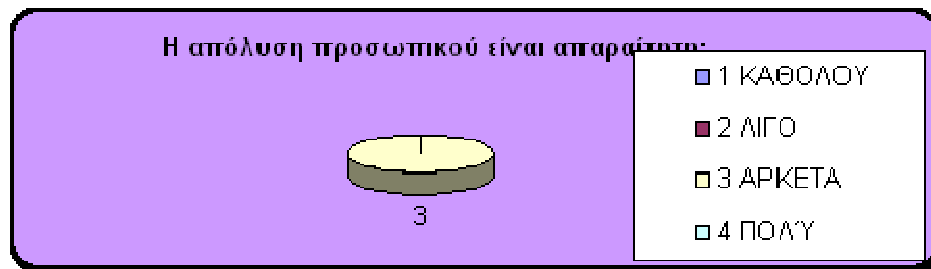
Στην ερώτηση αυτή εμφανίστηκαν τα παρακάτω αποτελέσματα:

1	2	3	4
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ
		3	

2) Θεωρείτε τις απολύσεις προσωπικού σας ως αναγκαίο και απαραίτητο μέτρο για την αντιμετώπιση των πιο πάνω προβλημάτων;
Στην ερώτηση αυτή εμφανίστηκαν τα παρακάτω αποτελέσματα:

1	2	3	4
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ
		3	

3) Έχετε ήδη αναγκαστεί να προχωρήσετε σε απολύσεις προσωπικού σας ως συνέπεια της πρόσφατης οικονομικής κρίσης; Αν ΝΑΙ. Πόσους υπαλλήλους σας έχετε ήδη αναγκαστεί να απολύσετε;

Στην ερώτηση αυτή εμφανίστηκαν τα παρακάτω αποτελέσματα:

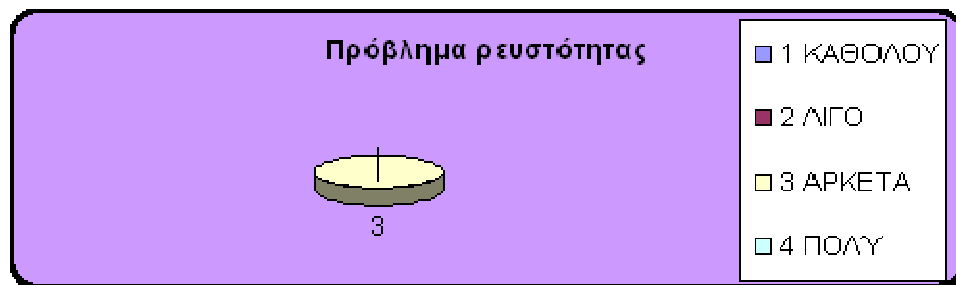
1	2	3	4
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ
1			

4) Αντιμετωπίζετε πρόβλημα ρευστότητας στην επιχείρησή σας;

Στην ερώτηση αυτή εμφανίστηκαν τα παρακάτω αποτελέσματα:

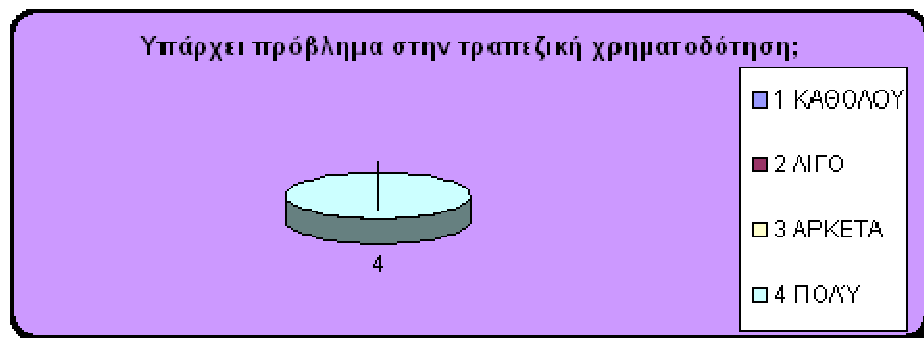
1	2	3	4
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ
		3	

5) Διαπιστώνετε δυσκολίες στην πρόσβαση της επιχείρησής σας σε τραπεζική χρηματοδότηση;

Στην ερώτηση αυτή εμφανίστηκαν τα παρακάτω αποτελέσματα:

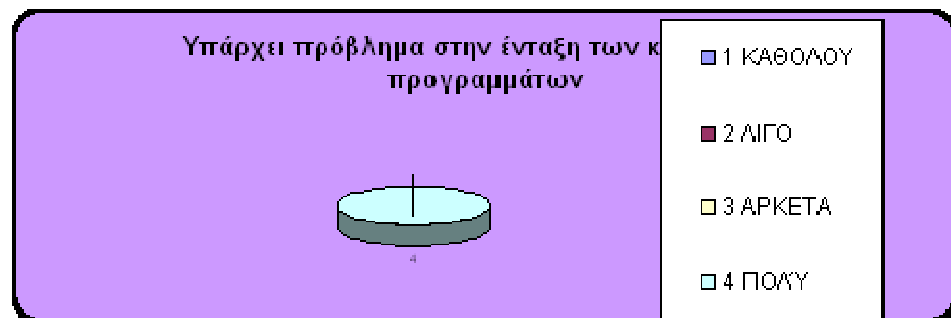
1	2	3	4
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ
			4

6) Διαπιστώνετε δυσκολίες ή καθυστερήσεις στην ένταξη των επιχειρήσεών σας σε κοινοτικά ή ειδικά προγράμματα;

Στην ερώτηση αυτή εμφανίστηκαν τα παρακάτω αποτελέσματα:

1	2	3	4
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ
			4

7) Έχετε διαπιστώσει πτώση του κύκλου εργασιών της επιχείρησής σας λόγω της οικονομικής κρίσης;

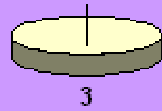
1	2	3	4
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ
			4

8) Αντιμετωπίζετε προβλήματα στην αποπληρωμή οφειλών πελατών σας προς την επιχείρησή σας;
Στην ερώτηση αυτή εμφανίστηκαν τα παρακάτω αποτελέσματα:

1	2	3	4
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ
		3	

Υπάρχει προβλήματα οφειλών πελατών προς την επιχείρηση;

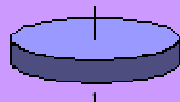

- 1 ΚΑΘΟΛΟΥ
- 2 ΛΙΓΟ
- 3 ΑΡΚΕΤΑ
- 4 ΠΟΛΥ

9) Η οικονομική κρίση σας ώθησε στην προώθηση προϊόντων ποιοτικά λιγότερο καλά;

1	2	3	4
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ
1			

Η οικονομική κρίση σας ώθησε στην προώθηση προϊόντων λιγότερο καλά ποιοτικά

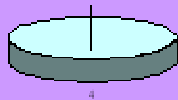

- ΚΑΘΟΛΟΥ
- ΛΙΓΟ
- ΑΡΚΕΤΑ
- ΠΟΛΥ

10) Η οικονομική κρίση σάς ανάγκασε να "ρίξετε" αρκετά τιμές;

1	2	3	4
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ
			4

Η οικονομική κρίση έφερε μείωση στις τιμές

- ΚΑΘΟΛΟΥ
- ΛΙΓΟ
- ΑΡΚΕΤΑ
- ΠΟΛΥ

7.3 Ανάλυση του ερωτηματολογίου

1) Στην ερώτηση **«Έχετε παρατηρήσει να δημιουργούνται προβλήματα στην επιχείρησή σας τα οποία σχετίζονται με την πρόσφατη παγκόσμια οικονομική κρίση;»** ο ιδιοκτήτης απάντησε **ΑΡΚΕΤΑ** δηλαδή στην κλίμακα **3**. Ο ίδιος κατόπιν αρκετών συναντήσεων που είχαμε μαζί του κατά τη διάρκεια της έρευνάς μας στο κατάστημά του μας εξήγησε την πτώση του τζίρου όπως χαρακτήρισε την πτωτική πορεία των πωλήσεων του καταστήματος . από το 2008 μας επισήμανε οι πωλήσεις μειώθηκαν αρκετά ώστε αυτή την εποχή αντιμετωπίζει πολύ μεγάλο πρόβλημα.

2) Στην ερώτηση **«Θεωρείτε τις απολύσεις προσωπικού σας ως αναγκαίο και απαραίτητο μέτρο για την αντιμετώπιση των πιο πάνω προβλημάτων;»** ο ιδιοκτήτης απάντησε **ΑΡΚΕΤΑ** δηλαδή στην κλίμακα **3**. Πιστεύει πως είναι και αναγκαίο και απαραίτητο όπως τόνισε γιατί από τη στιγμή που δεν μπορεί να τους καταβάλλει τα δεδουλευμένα αποτελεί πρόβλημα και για τους ίδιους να εργάζονται και να μην αμείβονται.

3) Στην ερώτηση **«Έχετε ήδη αναγκαστεί να προχωρήσετε σε απολύσεις προσωπικού σας ως συνέπεια της πρόσφατης οικονομικής κρίσης; Αν ΝΑΙ. Πόσους υπαλλήλους σας έχετε ήδη αναγκαστεί να απολύσετε;»** ο ιδιοκτήτης απάντησε **ΚΑΘΟΛΟΥ** δηλαδή στην κλίμακα **1**. Μέχρι τώρα όπως μας είπε δεν έκανε καμία απόλυση αλλά το σκέφτεται έως και σίγουρο μέχρι το καλοκαίρι ένα συνεχιστεί αυτή η πορεία στη δουλειά και σίγουρα από τους έξι υπαλλήλους τον ένα.

4) Στην ερώτηση **«Αντιμετωπίζετε πρόβλημα ρευστότητας στην επιχείρησή σας;»** ο ιδιοκτήτης απάντησε **ΠΟΛΥ** δηλαδή στην κλίμακα **4**. Σύμφωνα με τον ιδιοκτήτη κ. Γιαννόπουλο επειδή δεν υπάρχει αρκετή κίνηση ώστε να εξασφαλίζει την ρευστότητα της επιχείρησης υπάρχει μεγάλο πρόβλημα. Για αυτό και απάντησε με τον τελευταίο αριθμό στην κλίμακα το **4** . Επίσης όπως συνεχίζει ο ίδιος εξαιτίας της έλλειψης ρευστότητας υπάρχει πρόβλημα και με τους προμηθευτές του μαγαζιού οι οποίοι δεν δέχονται πλέον και τις επιταγές με την ίδια ευκολία που τις δέχονταν και πριν από την οικονομική κρίση.

5) Στην ερώτηση **«Διαπιστώνετε δυσκολίες στην πρόσβαση της επιχείρησής σας σε τραπεζική χρηματοδότηση;»** απάντησε **ΠΟΛΥ** δηλαδή στην κλίμακα **4**. Οι τράπεζες όπως μας εξήγησε αξιολογούν ότι τα δάνεια πρέπει να είναι πολύ προσεχτικά. Αυτή

την εποχή προσπαθούν να μαζεύουν δυστυχώς όπως δηλώνουν οι διευθυντές των τραπεζών αυτά που τους χρωστούν και όχι να δίνουν δάνεια. Κάθε υποψήφιος πελάτης για δάνειο περνάει μέσα από πολύ μεγάλη αξιολόγηση για την παροχή δανείου, τα οποία όμως μας αναφέρει ο κ. Γιαννόπουλος έχουν ανεβάσει πολύ το επιτόκιο τους.

6) Στην ερώτηση «**Διαπιστώνετε δυσκολίες ή καθυστερήσεις στην ένταξη των επιχειρήσεών σας σε κοινοτικά ή ειδικά προγράμματα;**» μας απάντησε ΠΟΛΥ δηλαδή με κλίμακα 4. Τα κοινοτικά πλέον ή ειδικά προγράμματα με τις επιδοτήσεις και αρκετά άλλα προνόμια εκλείπουν ή τουλάχιστον για μικρομεσαίες επιχειρήσεις είναι ανύπαρκτα.

7) Στην ερώτηση «**Έχετε διαπιστώσει πτώση του κύκλου εργασιών της επιχείρησής σας λόγω της οικονομικής κρίσης;**» μας απάντησε ΠΟΛΥ δηλαδή με κλίμακα 4. Υπάρχει πολύ μεγάλη πτώση . Οι πελάτες μπορεί να με γνωρίζουν χρόνια τόνισε αλλά προτιμούν κυρίως τις εκπτώσεις και πολύ συγκεκριμένα πράγματα. Πάντοτε ρωτούν αν υπάρχει κάτι σε προσφορά ή ακόμα πολλές φορές αρκετοί από τους πελάτες αφήνουν μία μικρή προκαταβολή και ζητούν να τους κρατήσουμε κάποια από τα προϊόντα που θέλουν. Ακόμα η ύπαρξη πολυκαταστημάτων έχει φέρει μείωση στην πώληση των προϊόντων. Πολλοί είναι αυτοί που ψωνίζουν από τα μεγάλα εμπορικά καταστήματα γιατί τους « έρχονται πιο οικονομικές οι τιμές» τονίζει.

8) Στην ερώτηση «**Αντιμετωπίζετε προβλήματα στην αποπληρωμή οφειλών πελατών σας προς την επιχείρησή σας;**» μας απάντησε ΑΡΚΕΤΑ δηλαδή με κλίμακα 3. Πολλοί πελάτες δεν πληρώνουν κανονικά. Δηλαδή ζητάνε μία πίστωση κάποιων ημερών ή περισσότερο αν είναι πιο γνωστοί. Επίσης πολλοί ζητάνε να κρατήσουν κάποια ρούχα αλλά το διάστημα που περνάει μέχρι να τα πάρουν είναι αρκετό. Αναγκάζονται μάλιστα να πάρουν τηλέφωνο στο σπίτι τους να τους το υπενθυμίσουν ή ακόμη και να τους ρωτήσουν εάν θέλουν να το κρατήσουν ή το μετάνιωσαν.

9) Στην ερώτηση «**Η οικονομική κρίση σάς ώθησε στην προώθηση προϊόντων ποιοτικά λιγότερο καλά;**» μας απάντησε ΚΑΘΟΛΟΥ δηλαδή με κλίμακα 1. Ο κ. Γιαννόπουλος μας είπε ότι η οικονομική κρίση τους ανάγκασε να βελτιώσουν την ποιότητά τους γιατί ο ανταγωνισμός είναι μεγαλύτερος και δεν συμφέρει να χάνεις πελάτη στις μέρες που έρχονται.

10) Στην ερώτηση «**Η οικονομική κρίση σάς ανάγκασε να «ρίξετε αρκετά τις τιμές;**» μας απάντησε ΠΟΛΥ δηλαδή με κλίμακα 4. Από τη μία η οικονομική κρίση και από την

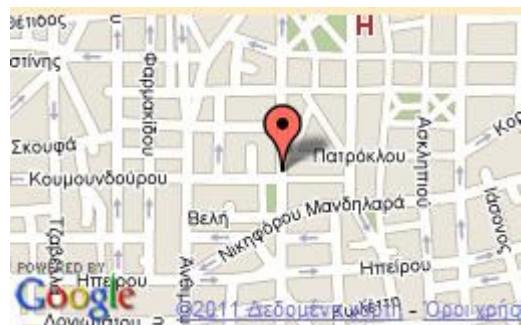

άλλη η ύπαρξη των πολυκαταστημάτων ήταν δύο σημαντικοί παράγοντες ώστε να μειώσουμε τις τιμές για να προσελκύσουμε τον κόσμο.

7.4 Ερωτηματολόγιο και έρευνα στο κατάστημα Εθνικής Ασφαλιστικής στη Λάρισα

Η βαθμολόγηση κάθε ερώτησης έγινε με μία κλίμακα από το 1-4. Στη συνέχεια η επεξεργασία των ερωτήσεων και απαντήσεων πραγματοποιήθηκε με το πρόγραμμα της Microsoft Excell προκειμένου να δούμε τις ποσοστιαίες μεταβολές. Σημειώνοντας τους βαθμούς σε κάθε ερώτηση φαίνεται το πρόβλημα που αντιμετωπίζει ο κλάδος της ασφάλειας αυτοκινήτων στη συγκεκριμένη περίοδο 2008-2010 και τι συνέπειες έχει επιφέρει στην χρηματοοικονομική αγορά .

Το κατάστημα της εθνικής Ασφαλιστικής στη Λάρισα στην οδό Αλ. Παπαναστασίου υπό τη διεύθυνση του κ. Μαντζανά Παναγιώτη λειτουργεί από το 2001. Απασχολεί πέντε διοικητικούς υπαλλήλους και αρκετούς ασφαλιστές.

Το ερωτηματολόγιο που παραθέσαμε στον κ. Μαντζανά περιλάμβανε τις ακόλουθες ερωτήσεις:

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ

1). Έχετε παρατηρήσει να δημιουργούνται προβλήματα στην επιχείρησή σας τα οποία σχετίζονται με την πρόσφατη παγκόσμια οικονομική κρίση;

1	2	3	4
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ

2). Θεωρείτε τις απολύσεις προσωπικού σας ως αναγκαίο και απαραίτητο μέτρο για την αντιμετώπιση των πιο πάνω προβλημάτων;

1	2	3	4
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ

3). Έχετε ήδη αναγκαστεί να προχωρήσετε σε απολύσεις προσωπικού σας ως συνέπεια της πρόσφατης οικονομικής κρίσης; Αν ΝΑΙ, Πόσους υπαλλήλους σας έχετε ήδη αναγκαστεί να απολύσετε;

1	2	3	4
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ

4). Αντιμετωπίζετε πρόβλημα ρευστότητας στην επιχείρησή σας;

1	2	3	4
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ

5). Διαπιστώνετε δυσκολίες στην πρόσβαση της επιχείρησής σας σε τραπεζική χρηματοδότηση;

1	2	3	4
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ

6). Διαπιστώνετε δυσκολίες ή καθυστερήσεις στην ένταξη των επιχειρήσεών σας σε κοινοτικά ή ειδικά προγράμματα;

1	2	3	4
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ

7). Έχετε διαπιστώσει πτώση του κύκλου εργασιών της επιχείρησής σας λόγω της οικονομικής κρίσης;

1	2	3	4
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ

8). Αντιμετωπίζετε προβλήματα στην αποπληρωμή οφειλών πελατών σας προς την επιχείρησή σας;

1	2	3	4
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ

9). Η οικονομική κρίση σας ανάγκασε να προβείτε σε καλύτερα προγράμματα (πακέτα) ασφάλειας για τους πελάτες;

1	2	3	4
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ

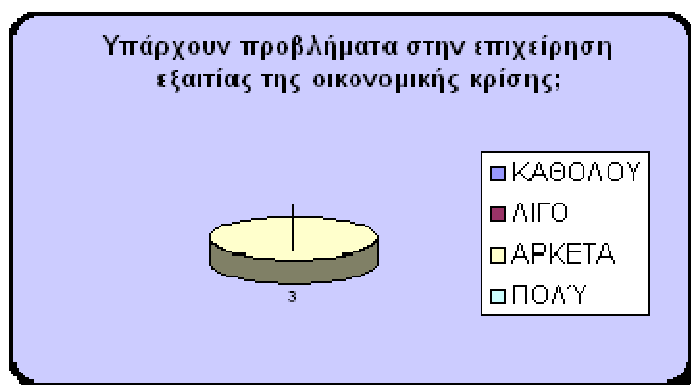
10). Η οικονομική κρίση σας ανάγκασε να "ρίξετε" αρκετά τις τιμές;

1	2	3	4
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ

1) Έχετε παρατηρήσει να δημιουργούνται προβλήματα στην επιχείρησή σας τα οποία σχετίζονται με την πρόσφατη παγκόσμια οικονομική κρίση;

Στην ερώτηση αυτή εμφανίστηκαν τα παρακάτω αποτελέσματα:

1	2	3	4
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ
		3	

2) Θεωρείτε τις απολύσεις προσωπικού σας ως αναγκαίο και απαραίτητο μέτρο για την αντιμετώπιση των πιο πάνω προβλημάτων
Στην ερώτηση αυτή εμφανίστηκαν τα παρακάτω αποτελέσματα:

1	2	3	4
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ
	2		

3) Έχετε ήδη αναγκαστεί να προχωρήσετε σε απολύσεις προσωπικού σας ως συνέπεια της πρόσφατης οικονομικής κρίσης; Αν ΝΑΙ. Πόσους υπαλλήλους σας έχετε ήδη αναγκαστεί να απολύσετε;

Στην ερώτηση αυτή εμφανίστηκαν τα παρακάτω αποτελέσματα:

1	2	3	4
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ
1			

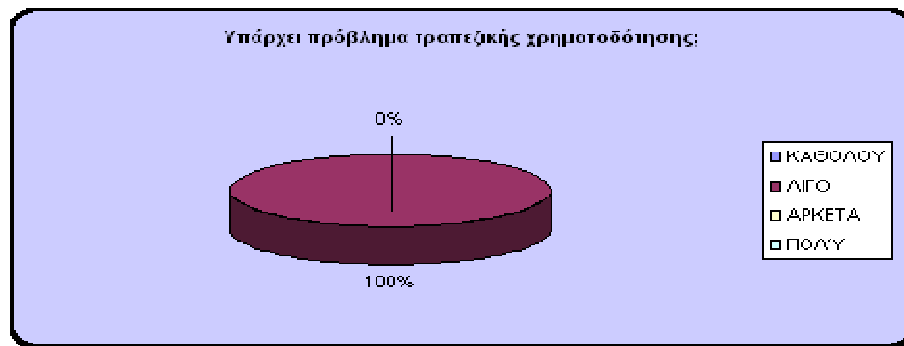
4) Αντιμετωπίζετε πρόβλημα ρευστότητας στην επιχείρησή σας;

1	2	3	4
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ
	2		

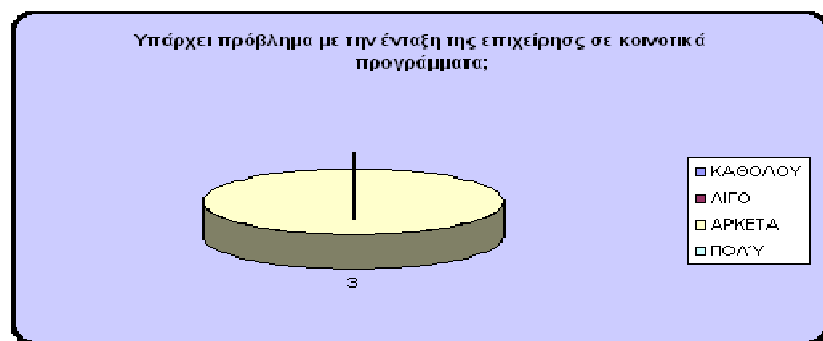
5) Διαπιστώνετε δυσκολίες στην πρόσβαση της επιχείρησής σας σε τραπεζική χρηματοδότηση;
 Στην ερώτηση αυτή εμφανίστηκαν τα παρακάτω αποτελέσματα:

1	2	3	4
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ
	2		

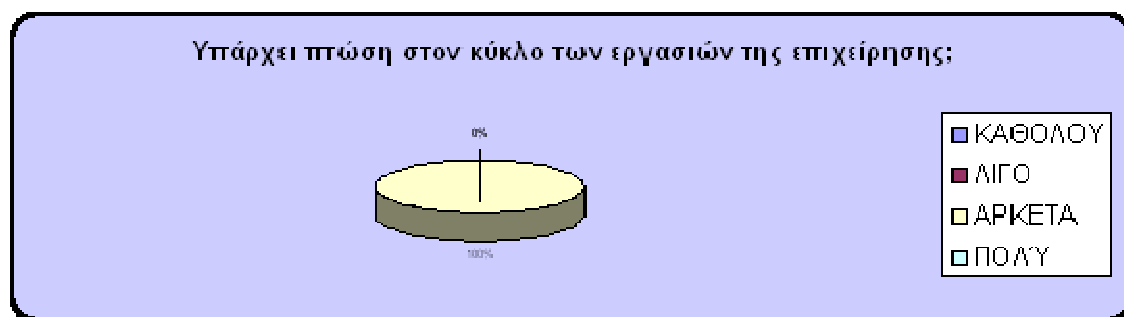
6) Διαπιστώνετε δυσκολίες ή καθυστερήσεις στην ένταξη των επιχειρήσεών σας σε κοινοτικά ή ειδικά προγράμματα;

1	2	3	4
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ
		3	

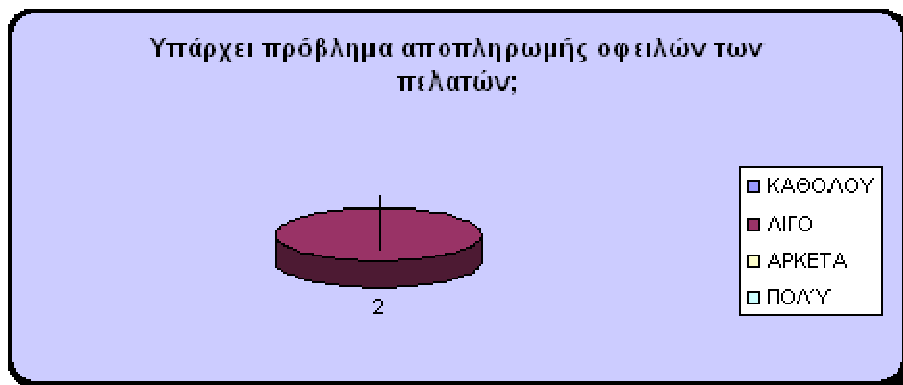
7) Έχετε διαπιστώσει πτώση του κύκλου εργασιών της επιχείρησής σας λόγω της οικονομικής κρίσης;

1	2	3	4
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ
		3	

8) Αντιμετωπίζετε προβλήματα στην αποπληρωμή οφειλών πελατών σας προς την επιχείρησή σας;

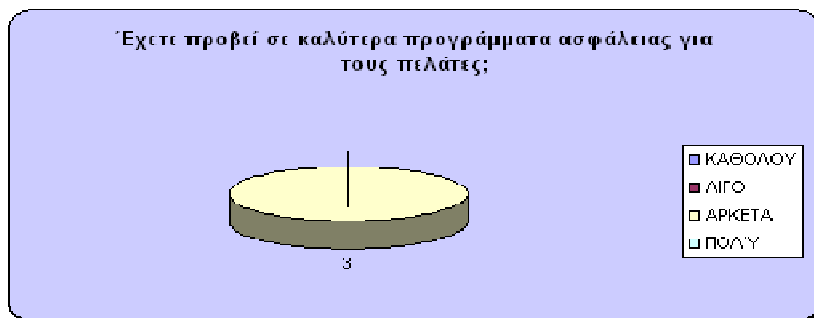
1	2	3	4
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ
		3	

9) Η οικονομική κρίση σας ανάγκασε να προβείτε σε καλύτερα προγράμματα (πακέτα) ασφάλειας για τους πελάτες;

1	2	3	4
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ
		3	

10) Η οικονομική κρίση σάς ανάγκασε να "ρίξετε" αρκετά τις τιμές;

1	2	3	4
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ
		3	

7.5 Ανάλυση του ερωτηματολογίου

- 1) Στην ερώτηση «**Έχετε παρατηρήσει να δημιουργούνται προβλήματα στην επιχείρησή σας τα οποία σχετίζονται με την πρόσφατη παγκόσμια οικονομική κρίση;**» ο αντιπρόσωπος απάντησε **ΑΡΚΕΤΑ** δηλαδή στην κλίμακα **3**. Ο τομέας της ασφάλειας των αυτοκινήτων είναι πολύ σημαντικός. Πολλοί είναι εκείνοι που ενώ είχαν ασφάλεια αυτοκινήτου για πολλά πράγματα περιορίστηκαν στα αναγκαία , δηλαδή την αστική ευθύνη και τις σωματικές βλάβες.
- 2) Στην ερώτηση «**Θεωρείτε τις απολύσεις προσωπικού σας ως αναγκαίο και απαραίτητο μέτρο για την αντιμετώπιση των πιο πάνω προβλημάτων;**» ο αντιπρόσωπος απάντησε **ΑΡΚΕΤΑ** δηλαδή στην κλίμακα **3**.
- 3) Στην ερώτηση «**Έχετε ήδη αναγκαστεί να προχωρήσετε σε απολύσεις προσωπικού σας ως συνέπεια της πρόσφατης οικονομικής κρίσης; Αν ΝΑΙ. Πόσους υπαλλήλους σας έχετε ήδη αναγκαστεί να απολύσετε;**» ο ιδιοκτήτης απάντησε **ΚΑΘΟΛΟΥ** δηλαδή στην κλίμακα **1**. Προσπαθεί να αποφύγει το ενδεχόμενο απολύσεως γιατί πιστεύει ότι δεν αποτελεί το πρώτο μέτρο αντιμετώπισης κατά της ανεργίας. Έχει φτάσει κάθε εβδομάδα να διαβάζει περίπου 300 βιογραφικά (στα πολύ γρήγορα όπως μας ενημέρωσε γιατί δεν προλαβαίνει) και βλέπει ότι οι νέοι άνθρωποι έχουν ανάγκη από δουλειά.
- 4) Στην ερώτηση «**Αντιμετωπίζετε πρόβλημα ρευστότητας στην επιχείρησή σας;**» ο ιδιοκτήτης απάντησε **ΑΡΚΕΤΑ** δηλαδή στην κλίμακα **3**. Σύμφωνα με τον αντιπρόσωπο επειδή δεν υπάρχει και χρήμα στην ευρύτερη αγορά αυτό συνεπάγεται και πρόβλημα στην ασφαλιστική εταιρεία.
- 5) Στην ερώτηση «**Διαπιστώνετε δυσκολίες στην πρόσβαση της επιχείρησής σας σε τραπεζική χρηματοδότηση;**» απάντησε **ΠΟΛΥ** δηλαδή στην κλίμακα **4**. Οι όροι δανειοδότησης είναι πλέον πιο αυστηροί απέναντι σε κάθε πελάτη και σίγουρα η δυσκολία που αντιμετωπίζει το χρηματοπιστωτικό σύστημα φαίνεται και δω.
- 6) Στην ερώτηση «**Διαπιστώνετε δυσκολίες ή καθυστερήσεις στην ένταξη των επιχειρήσεών σας σε κοινοτικά ή ειδικά προγράμματα;**» μας απάντησε **ΠΟΛΥ** δηλαδή με κλίμακα **4**. Τα τελευταία χρόνια λαμβάνουμε όλο και λιγότερο τέτοια προγράμματα και φυσικά με πολύ αυστηρούς όρους.
- 7) Στην ερώτηση «**Έχετε διαπιστώσει πτώση του κύκλου εργασιών της επιχείρησής σας λόγω της οικονομικής κρίσης;**» μας απάντησε **ΠΟΛΥ** δηλαδή με κλίμακα **4**.

Υπάρχει πτώση. Οι πελάτες όσον αφορά το μέρος της ασφάλειας των αυτοκινήτων έχουν προβεί σε πολλές περικοπές. Πολλοί πάλι αδυνατώντας να πληρώσουν τα ασφάλιστρα κάνουν διακανονισμό αντί για χρόνο τουλάχιστον για εξάμηνο εξαιτίας των χρημάτων.

8) Στην ερώτηση **«Αντιμετωπίζετε προβλήματα στην αποπληρωμή οφειλών πελατών σας προς την επιχείρησή σας;»** μας απάντησε **ΑΡΚΕΤΑ** δηλαδή με κλίμακα **3**. Αρκετοί είναι αυτοί που δεν πληρώνουν κανονικά. Βέβαια πριν την οικονομική κρίση αν κάποιο συμβόλαιο έληγε π.χ τον Μάιο ο πελάτης μπορούσε να πληρώσει μέχρι δύο μήνες καθυστέρηση. Τώρα όμως η Εθνική ασφαλιστική έγινε πιο αυστηρή στον διακανονισμό και το συμβόλαιο πρέπει να πληρωθεί μέσα σε μία εβδομάδα ακριβώς για να αποφευχθεί το πρόβλημα ρευστότητας .

9) Στην ερώτηση **«Η οικονομική κρίση σάς ανάγκασε να προβείτε σε καλύτερα προγράμματα (πακέτα) ασφάλειας για τους πελάτες;»** μας απάντησε **ΚΑΘΟΛΟΥ** δηλαδή με κλίμακα **1**. Ο κ. Μαντζανάς εδώ μας είπε ότι δημιουργήθηκαν καλύτερα προγράμματα κυρίως εκπτώτικα και σαφώς με πολλά μπόνους. Δηλαδή κάποιοι πελάτες που δεν είχαν στο παρελθόν κάποιο ατύχημα ή δεν προκάλεσαν κάποια ζημιά παίρνουν επιπλέον μπόνους και έκπτωση σε σύγκριση με πελάτες που είχαν και ζημιά και προκάλεσαν οι ίδιοι ζημιές. τους γιατί ο ανταγωνισμός είναι μεγαλύτερος και δεν συμφέρει να χάνεις πελάτη στις μέρες που έρχονται.

10) Στην ερώτηση **«Η οικονομική κρίση σάς ανάγκασε να "ρίξετε αρκετά τις τιμές;»** μας απάντησε **ΠΟΛΥ** δηλαδή με κλίμακα **4**. Πολλές είναι οι εταιρείες οι ασφαλιστικές που κλείνουν σε βάρος του πελάτη χωρίς να τον αποζημιώνουν. Η εμπιστοσύνη είναι σημαντικός παράγοντας για την επιτυχία μιας επιχείρησης. Οι πελάτες μας γνωρίζουν και μας εμπιστεύονται τονίζει οκ. Μαντζανάς και γι' αυτό η ασφαλιστική εταιρεία προσπάθησε να ικανοποιήσει τους πελάτες .

Κεφάλαιο 8^ο Συμπεράσματα

Σύμφωνα με τον Γιάννη Γεράση «Η έξοδος από τη παρούσα δεινή οικονομική κρίση (η οποία κινδυνεύει να παρασύρει την Ελλάδα στον όλεθρο) , δεν έχει πολλές επιλογές. Η λύση δεν είναι η υποχρέωση των άλλων υπό την αιγίδα και καθοδήγηση της Αμερικής, να πληρώσουν την οικονομική, υπερφούσκα, την οποία η ίδια δημιούργησε, ούτε η εκτύπωση πληθωριστικών δολαρίων ή τοξικών τίτλων.²⁴

Το έτος 2010 συζητήθηκε πολύ η οικονομική κρίση στην Ελλάδα, καθώς και τα μέτρα και τα αίτια, αλλά και προτάσεις και λύσεις για την κρίση και η βοήθεια για τους Έλληνες στα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Η οικονομική κρίση στην Ελληνική πραγματικότητα έρχεται από τον Ιούνιο του 2007, που οι ΗΠΑ γνώρισαν εντυπωσιακή συρρίκνωση του πλούτου , την αύξηση κινδύνου στα spread και επιδείνωση στη λειτουργία της πιστωτικής αγοράς. Όσον αφορά στις εξελίξεις της ελληνικής οικονομίας, δεν φαίνεται να είναι ευχάριστες, καθώς η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προβλέπει στασιμότητα . Σύμφωνα με τα στοιχεία που έχουν συλλεχθεί κατά τη διεξαγωγή της έρευνας, αξίζει να σημειωθεί ότι το ΑΕΠ μειώθηκε κατά 0,3% σε σχέση με το 2008, η ανεργία ανέβηκε στο 8,6% και ο πληθωρισμός έφτασε το 0,8%.

Οι οικονομικές πολιτικές των τριών τελευταίων δεκαετιών έφεραν την Ελλάδα στα πρόθυρα της χρεοκοπίας. Μεταρρυθμίσεις που εφαρμόστηκαν σε άλλες χώρες πολλά χρόνια νωρίτερα αναβάλλονταν συνεχώς στην Ελλάδα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα η χώρα να μείνει πολύ πίσω, και να βρεθεί με ένα μη παραγωγικό δημόσιο τομέα, ένα άνισο και αναποτελεσματικό σύστημα συλλογής φόρων, ένα μη βιώσιμο συνταξιοδοτικό σύστημα, και ένα περιοριστικό και αναποτελεσματικό ρυθμιστικό πλαίσιο στην οικονομία, η ανταγωνιστικότητα της οποίας είναι χαμηλή και μειώνεται συνεχώς. Η έλλειψη μεταρρυθμίσεων είναι ιδιαίτερα οδυνηρή για τη νέα γενιά. Η παιδεία που παρέχεται στους νέους υστερεί σε σύγκριση με τα διεθνή πρότυπα.

Το μόνο θετικό στοιχείο σχετικά με την τρέχουσα οικονομική κατάσταση στην Ελλάδα είναι ότι υπάρχει μεγάλο περιθώριο βελτίωσης. Πράγματι, υπάρχουν συγκεκριμένες μεταρρυθμίσεις που θα επιτρέψουν στη χώρα να ανακτήσει το χαμένο έδαφος. Οι

μεταρρυθμίσεις τις οποίες συμφώνησε η Ελλάδα με τους δανειστές της κινούνται προς τη σωστή κατεύθυνση και πρέπει να υποστηριχθούν: για παράδειγμα, η συνταξιοδοτική και η εργασιακή μεταρρύθμιση που ψηφίστηκαν πρόσφατα στο Κοινοβούλιο είναι αναγκαίες και θα έπρεπε να είχαν εφαρμοστεί νωρίτερα.

Συμπερασματικά θα μπορούσαμε ακόμη να πούμε ότι η ύπαρξη ρευστού στην αγορά μέχρι και το 2007 επέτρεπε στην αναλογία των χρεωστών ασφαλιστρών προς παραγωγή να μειώνεται συνεχώς, ένδειξη του ότι οι ασφαλισμένοι αλλά και οι ασφαλιστικοί διαμεσολαβητές εξοφλούσαν τις υποχρεώσεις τους με όλο και μεγαλύτερη ταχύτητα.

Κατά την διάρκεια του 2008 και ακόμη πιο έντονα κατά τη διάρκεια του 2009 και 2010, ο δείκτης γνώρισε μεγάλη άνοδο μέχρι και το 21,2% αλλά η έλλειψη ρευστότητας η οποία ακολούθησε, εκτίναξε το δείκτη σε πολύ υψηλά επίπεδα. Αυτό σημειώνεται σε μελέτη της Ένωσης Ασφαλιστικών Εταιρειών Ελλάδος σχετικά με τις επιπτώσεις της κρίσης στην ασφαλιστική αγορά . Την ίδια χρονική περίοδο παρουσίασαν σημαντική κάμψη και τα σημαντικότερα οικονομικά μεγέθη των ασφαλιστικών επιχειρήσεων, όπως το Ενεργητικό, τα Ίδια κεφάλαια και τα Κέρδη (προ φόρων).

Παρόμοια συμπεριφορά καταγράφει και η απεικόνιση των σημαντικότερων αριθμοδεικτών ασφαλιστικής διείσδυσης, απόδοσης και αποδοτικότητας, με έντονη κάμψη το 2008 και επαναφορά το 2010, σε επίπεδα όμως χαμηλότερα από την προ κρίσης περίοδο.

Η εξέταση τέλος της συσχέτισης της οικονομικής ύφεσης, έτσι όπως εκφράζεται από τη μεταβολή του ΑΕΠ της χώρας, με τις εργασίες του κλάδου της ασφάλισης, υποδηλώνει ότι υπάρχει η δυναμική για την αντιστροφή του κύκλου εργασιών σε τροχιά ανάκαμψης όταν η οικονομία επανέλθει σε αναπτυξιακή πορεία.

Από την πλευρά των επιχειρήσεων, θα έπρεπε να εφαρμοστεί δραστικό, επιθετικό marketing, ώστε να συνεχίσει το κατάστημα να έχει την προτίμηση του καταναλωτικού κοινού και να γίνει προσπάθεια μείωσης του λειτουργικού κόστους. Φαίνεται ότι, επί της ουσίας, οι επιχειρήσεις που θα καταφέρουν να βγουν αλώβητες από την κρίση θα είναι αυτές οι οποίες δεν έχουν υψηλό δανεισμό, βασίζονται σε υγιή ίδια κεφάλαια και έχουν αναπτύξει επώνυμο προϊόν και δίκτυο πωλήσεων.

Βιβλιογραφία – Δκτυογραφία

Αναφορές

- 1** A.M.A. American Marketing Association, 2008 – 2009.
- 2** (B. I. Λένιν: «Χαρακτηρισμός του οικονομικού ρομαντισμού». Άπαντα, τ.2, σελ.).
- 3** (Σφακιανάκης, 1998).
- 4** Ομιλία του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος κ. Γεωργίου Προβόπουλου στην Ημερίδα του Ιδρύματος της Βουλής για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, 12 Νοεμβρίου 2009.
- 5** http://el.wikipedia.org/wiki/Διεθνής_χρηματοπιστωτική_κρίση_2007-2008.
- 6** <http://www.aloguskoufis.gr/uploads/files/2009052810158.pdf> Ομιλία του Βουλευτή Α΄ Αθηνών κ. Γ. Αλογοσκούφη σε εκδήλωση με θέμα: «Ελληνική οικονομία μετά τη Μεταπολίτευση η Κρίση και η Οικονομική Πολιτική».
- 7** <http://application.econ.upatras.gr/users/tzagara/courses/intro/2009-2010/project/team13/site/a10.html>.
- 8** (Πρώτο Θέμα, Ένθετο Business Stories, Κυριακή 26 Απριλίου 2009, Παναγιώτης Μπουσμπουρέλης).
- 9** <http://www.greekmoney.gr/index.php?news=9364>.
- 10** <http://www.greekmoney.gr/index.php/permalink/11297.html?>
- 11** <http://www.express.gr>.
- 12** <http://www.veth.gov.gr>.
- 13** <http://www.agelioforos.gr>.
- 14** <http://www.thermopilai.org>.
- 15** <http://www.veth.gov.gr>).
- 16** ΕΛΣΤΑΤ, Η κρίση συνεχίζει να χτυπά τη βιομηχανία ένδυσης.mht.
- 17** www.loukasapostolidislawfirm.gr/xairetismoι.html.
- 18** <http://www.eaee.gr/cms/uploads/oikmel-financialcrisisgr.pdf>.
- 19** <http://www.eaee.gr/cms/uploads/oikmel-financialcrisis10gr.pdf>.
- 20** <http://www.eaee.gr/cms/uploads/oikmel-financialcrisisgr.pdf>.

- 21** <http://www.eaee.gr/cms/uploads/oikmel-financialcrisisgr.pdf>.
- 22** <http://www.eaee.gr/cms/uploads/oikmel-financialcrisisgr.pdf>.
- 23** <http://www.eaee.gr/cms/uploads/oikmel-financialcrisisgr.pdf>.
- 24** Η Ελλάδα στη δίνη της οικονομικής κρίσης, Γιάννης Γεράσης, εκδόσεις Ποές Δοκίμια (σελ. 163-164).
- 25** www.tovima.gr.
- 26** Akerlof George, and Paul Romer (1994). Looting: The economic underworld of bankruptcy for profit. NBER Working Paper no. 1869. Cambridge, Mass.: National Bureau of Economic Research, April.
- 27** Alessandrini Pietro and Michele Fratianni (2009).“Resurrecting Keynes to stabilize the international monetary system”, Open Economies Review.
- 28** Michele Fratianni and Francesco Marchionne (2009) International Economics and Economic
29 Policy The background to the 2007 financial crisis.
- 30** C.A.E. Goodhart (2008) International Economics and Economic Policy The background to the 2007 financial crisis.
- 31** www.afp.com.
- 32** www.bloomberg.com.
- 33** www.naftemporiki.gr.
- 34** www.reuters.com.
- 35** <http://www.insurancedaily.gr>